

Cronica numismatică și arheologică

FOAIE DE INFORMAȚII A SOCIETĂȚII NUMISMATICE ROMÂNE

Director: CONST. MOISIL

Proprietatea Societății Numismatice Române.

Inscrisă la Trib. Ilfov sub Nr. 469/938

HENRI STAHL

Rare ori s'au văzut întrunite într-o singură persoană atâtea calități sufletești, câte poseda mult regretatul nostru coleg Henri Stahl, care ne-a părăsit pentru totdeauna în dimineața zilei de 18 Februarie 1942.

O inteligență scilpitoare și un spirit extrem de inventiv; o energie neînfrântă, dublată de o putere de muncă extraordinară și de o hărnicie puțin obișnuită; un bun simț nedesmințit și o generozitate largă; iar pe lângă toate acestea un humor sănătos și lipsit de răutate, au contribuit ca el să devină nu numai un erudit desăvârșit și un bun literat, dar în același timp și un om de societate foarte apreciat și un conferențiar mult gustat.

Deși avea temeinice cunoștințe de istorie universală și națională — căci în universitate a fost student eminent al profesorilor N. Iorga, D. Onciul și I. Bogdan — și a predat mulți ani cursuri de istorie la Școala superioară de Război, totuși s'a specializat într-o disciplină științifică puțin prețuită la noi: expertiza grafică. El însă a adâncit această specialitate, a practicat-o cu un succes desăvârșit și a predat-o timp de 15 ani studenților Școlii de Arhivistică din București.

Publicațiile sale erudite, cercetările și rapoartele sale aprofundate și minuțioase asupra nenumăratelor cazuri de expertiză, pe cari le-a studiat, au pus temelia acestei științe în țara noastră, iar lecțiile ce le-a predat la Școala de Arhivistică formează primul curs sistematic de expertiză grafică în limba românească, curs întocmit după metodele cele mai noi și mai practice și utilizând aparatele de ultima perfecțiune. Rodele acestui curs le culeg numeroșii săi elevi, cari practică astăzi această știință și o pun, după exemplul profesorului, în serviciul binelui obștesc.

Cercetările și practica în domeniul expertizei grafice i-au dat prilej lui Henri Stahl să se ocupe și cu numismatica.

A început cu studiul monetelor de hârtie, a biletelor de bancă, unde se prezentau cazuri nenumărate de falsificări. A trecut apoi, cum era natural, la studierea monetelor metalice, tot din dorința de a se informa asupra diferitelor metode de falsificare.

Acestea însă l-au cucerit repede atât prin execuția lor artistică și prin interesantele și adeseori enigmaticele lor tipuri și legende, cât și prin dificultățile ce prezintă înțelegerea și identificarea lor.

„Eu nu sunt numismat — spunea el în ultima conferință ce a ținut-o la 21 Decembrie 1941, deci două luni înainte de moarte, în fața membrilor Societății Numismatice Române — și nu mă pricep decât la descoperirea falșurilor: dar când mi-se arată o monedă din epoca elasicismului greco-roman, sau o medalie din epoca Renasterii, sunt cuprins de aceeași emoție, pe care aș avea-o într'un muzeu de sculptură”.

De aceea era de părere, că trebuie să se facă tot posibilul, ca gustul pentru colecționarea și studierea monetelor vechi să se răspândească în rândurile tineretului nostru cult.

În scopul acesta Henri Stahl preconiza următoarele mijloace practice mai ușor de realizat:

a) publicarea de tabele cu reproducerea monetelor celor mai artistice și mai importante din antichitate și din timpurile mai noi;

b) executarea de reproduceri galvanoplastice după seriile monetare mai interesante și de mare circulație din diferite epoci și dela diferite popoare;

c) publicarea de manuale practice pentru vulgarizarea numismatice.

Societatea Numismatică Română și-a însușit aceste deziderate ale valorosului ei membru, dispărut prea curând din mijlocul nostru, și-i va păstra pentru totdeauna vie amintirea de colaborator priceput, sincer și devotat.

CONST. MOISIL

MONETE DE AUR EMISE DE UN BUCUREȘTIAN ÎN ȚARA DE FOC

În anul 1889 exploratorul Iuliu Popper, originar din București, reușind să întemeieze în localitatea El Paramo din Țara de Foc (America de sud) o mare exploatare auriferă, a emis monete mici de aur în numele său și cu indicarea localității unde au fost bătute¹⁾.

Faptul că un Bucureștian — deși cu nume străin — a avut prilejul să bată monete într-o regiune atât de îndepărtată, m'a îndemnat să cercetez mai de aproape cine a fost acest explorator, cum a ajuns în Țara de Foc și în ce calitate a putut emite acolo monete de aur.

Iuliu Popper, născut la 1857 în București, era fire de aventurier, de aceea încă de tânăr, fără să-și fi terminat toate studiile, a plecat la Constantinopol, iar apoi a făcut o călătorie mai lungă prin Japonia, India, China și alte țări. În anul 1881 înapoiindu-se în capitală, a cunoscut din întâmplare pe V. A. Urechia, pe atunci ministru al instrucțiunii publice, care impresionat de aventurile și îndrăzneala lui, l-a luat la Sinaia și l-a prezentat regelui Carol I și reginei Elisabeta.

După puțin timp Popper a plecat din nou, ducându-se mai întâi la Suez, iar de acolo tocmai în Siberia, de unde a trecut apoi în America de Nord. La New Orleans a executat niște lucrări tehnice, iar la Habana a rădicat planul orașului. A trecut apoi în Brazilia, în Argentina și în Patagonia²⁾.

Pe vremea aceea în regiunile sudice ale continentului american se duceau numeroși vânători de foc, căci găseau acolo vânat foarte bogat. Ei erau însoțiți adeseori de excursioniști și exploratori, dornici de a cerceta aceste regiuni în mare parte necunoscute.

În anul 1886 un grup de astfel de excursioniști se înapoiaseră în orașul Buenos-Aires dintr-o călătorie făcută la strâmtoarea Magellan și aduseră vestea, că în apropiere de capul Virgines descoperiseră aur, din care luară cu ei o cantitate mică de probă.

1) Astăzi această localitate se numește Colonia del Paramo (colonia din pustiu), situată pe coasta estică a Țării de Foc, în porțiunea ce depinde de Argentina. Ceva mai la sud este Puerto Popper (Portul Popper).

2) Toate informațiile privitoare la călătoriile și viața lui Iuliu Popper le-am luat din lucrarea lui A. F. Tschiffely, *Ans Ende der Welt, 700 Meilen durch Patagonien und Feuerland*, Zürich 1940, cum și din *Buletinul Societății Geografice Române* pe anul 1888. Darea de seamă a secretarului general către adunarea generală din 28 Febr. 1888.

Vestea s'a răspândit repede în oraș și oamenii de afaceri s'au gândit numai decât la posibilitatea exploatării terenurilor aurifere și la căutarea unui inginer de mine, care să poată lua conducerea acestei acțiuni.

Grupul de capitaliști ce s'a format în acest scop a căutat multă vreme un astfel de inginer, până ce într-o zi li-s'a prezentat „un bărbat înalt, cu ochii albaștri și cu barba blondă”. Acest personagiu impresionant și cu aspect inteligent era Iuliu Popper, un inginer român, care studiasse la Paris și despre care se spunea că a fost colonel în armata română; în orice caz era un bărbat, care călătorise foarte mult și se oprișe mai înainte prin Orientul îndepărtat, prin Statele Unite, Mexico, Cuba și alte țări³⁾.

Popper a declarat, că este dispus să ia conducerea unei expediții pentru căutarea aurului de care se vorbea atât de mult, iar persoana lui a inspirat atâta încredere, încât numai decât consorțiul financiar i-a pus la dispoziție fondurile necesare.

„Este cert, ne spune A. F. Tschiffely într-o descriere de călătorie la capătul lumii, că întreprinzătorul Român avea încă dela început oare cari gânduri ascunse, căci îndată ce a primit autorizația de a-și înarma oamenii, a dispus să li-se față și uniforme”⁴⁾.

Au fost pregătiți apoi caii și catării necesari și s'au angajat vre-o 20 de bărbați, dintre cari unii aveau oare cari cunoștințe în materie de exploatare miniere.

O corabie a dus întreagă expediția la Magellan, care pe atunci se numea Punta Arenas, în Chile. Era un orașel aproape de intrarea strâmătorii Magellan în Oceanul Pacific; n'avea decât colibe de lemn și era locuit mai ales de vânători de foc.

În timpul călătoriei oamenii lui Popper n'au stat inactivi, ci li-s'a făcut instrucție militară. Toți erau în uniforme, iar în cap aveau căciuli de blană, asemănătoare — zice Tschiffely — cu ale foștilor husari unguri. Noi credem însă că erau la fel cu ale dorobanților români, pe care Popper îi cunoștea mai bine.

Expediția a cantonat în corturi la marginea orașului. În mijloc era un cort mai mare, unde-și avea cartierul comandantul, iar împrejur erau corturi mai mici pentru oamenii ce-l însoțeau. Santinele înarmate patrulau în diferite puncte, spre a împiedica pe localnici să se apropie de tabără, iar semnale de goarnă chemau pe membrii ex-

3) Tschiffely, *o. c.* p. 93.

4) *Ibidem*.

pediției la îndeplinirea diferitelor servicii. Toate acestea au impresionat adânc pe localnici.

Peste câteva zile corpul expediționar a trecut strâmtoarea Magellan și s'a așezat în Țara de Foc, unde și-au construit colibe și instalații primitive pentru scoaterea aurului din nisipul depozitat de râuri la vărsarea lor în ocean.

Este incontestabil — spune Tschiffely — că inginerul român își cunoaștea meseria, căci primul loc ce l-a ales a dat cam 500 grame de aur pe zi.

Dar așezarea exploratorilor era foarte des atăcată de tribul indian Ona, cari aveau drept arme numai arcuri și săgeți, sulite și măciuci, astfel că nu puteau să se măsoare cu oamenii lui Popper, cari dispuneau de arme de foc bune și de muniție suficientă.

Încurajat de primele rezultate acesta s'a reîntors la Buenos-Aires, unde a mai recrutat oameni și a obținut și sume mari de bani, cu care și-a cumpărat două vase de coastă și o canonieră veche. Astfel pe lângă o mică armată, dispunea și de un început de flotă de războiu.

Dar în lipsa sa credincioșii săi tovarăși hotărâseră să dezerteze și luară cu ei și 25 kgr. de aur. N-au reușit însă, căci tocmai când intrau cu barca în strâmtoarea Magellan, s'au întâlnit cu Popper, care se înapoia din Buenos-Aires. Fără multă greutate ei s'au supus din nou, i-au predat aurul și s'au întors cu comandantul lor în Țara de Foc.

Vestea că s'a găsit mult aur s'a răspândit repede și printre localnicii din vecinătate, cari așteptau numai momentul potrivit de a-i ataca exploatarea. Profitând de faptul, că Popper plecase pe o insulă din apropiere spre a cerceta dacă nu se găsește aur și acolo, o bandă de Chilieni, a ocupat cu forța una din exploatările sale și a încunjurat-o cu tranșee spre a putea rezista. Dar el nu i-a atacat în tranșee, ci după apusul soarelui a mărșăluit spre ei mai mulți cai, pe spatele cărora pusese figuri omenesti făcute din paie. Chilienii au început lupta crezând că sunt atacați de călăreți adevărați, dar abia au omorât câțiva cai. Între timp Popper cu oamenii săi i-a atacat din spate pe neașteptate și i-a măcelărit aproape pe toți. Cei rămași au povestit după ce s'au întors în Magellan lucruri îngrozitoare despre cruzimele comise de oamenii lui Popper.

După această ispravă Popper era numit în general „Tiranul din Țara de Foc”, mai ales că reușise să supună toată țara și o organizase militarmente. Când se întocmia o nouă așezare ori se boteza vre un râu sau vre o localitate, se făceau toate cu paradă militară.

Este interesant că întrepidul explorator a dat unor râuri, munți

și păduri numele unor personaje sau localități din țara noastră. Astfel o pădure se numește *Sierra Carmen Sylva*; un râu *Rio Carmen Sylva*, altele *Rio Rosetti* sau *Rio Urechia*, apoi *Punta Sinaia*, etc. Aceste numiri au fost consacrate oficial de guvernul republicii Argentina și se păstrează și astăzi.

Activitatea lui Popper a fost cunoscută și de Societatea Geografică Română, căreia acesta i-a trimis un album de fotografii din Țara de Foc. După cum spune însuși, albumul a fost legat *en una piel de foca marina*, care servise exploratorilor *per algun tiempo de alimentacion*. Placa de pe album, pe care era gravat titlul era din aurul găsit *en la playa compendida entre la Punta Sinaia y el Rio Carmen Sylva*.

După cum era de așteptat Societatea Geografică Română l-a pro-

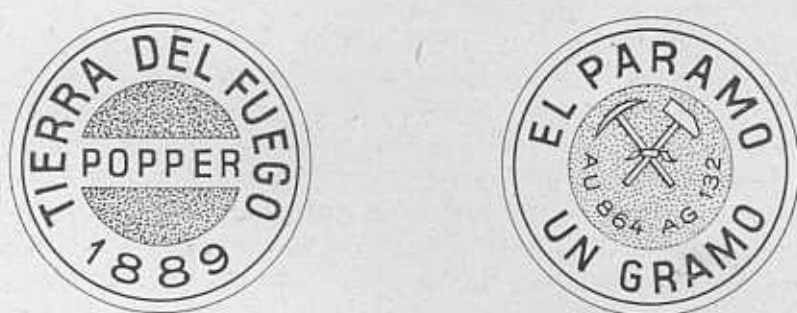

Fig. 1 (mărit)

clamat membru corespondent; scrisoarea de mulțumire pentru această numire este datată din El Paramo, localitatea de reședință a lui Popper, la 10 Martie 1892. El era acum un adevărat suveran în Țara de Foc, căci întemeiase și organizase un însemnat număr de așezări, învinse pe Chileeni, cari îl atacaseră mereu și toți locuitorii coloniști și indigeni îl considerau de stăpânul lor.

Încă în 1889 Iuliu Popper a început să emită monete de aur, nu atâta spre a-și da aiere de suveran, cât mai ales spre a dispune de un mijloc lesnicios de a-și plăti muncitorii și soldații și de a le înlesni transacțiile.

Aceste monete au numai 13 mm. în diametru și se prezintă astfel:

Av. TIERRA DEL FUEGO 1889 (circular) POPPER la mijloc pe o fascie ce traversează un glob presărat cu bobite de aur.

Rs. EL PARAMO-UN GRAMO (circular) glob presărat cu bobite de aur având sus un târnăcop și un ciocan încrucișate și legate cu o frânghie, iar sub ele circular: AU 864 AG 132. (Fig. 1).

După cum rezultă din această din urmă indicație, monetele erau bătute dintr'un aliaj compus din 864°/_o aur, 132°/_o argint și 4°/_o alt metal, deci titlul metalului era 0.864 aur⁶⁾.

Tschiffely⁷⁾ spune, că monetele erau în greutate de 5 grame⁶⁾, dar o piesă ce a fost prezentată Societății Numismatice Române de către d. Ioan Cleant Gheorghiu și care este reprodusă mai sus, cântărește numai 1 gram, după cum se specifică și în legenda de pe reversul ei⁶⁾. Să se fi bătut și monete de 5 grame?

Dar Iuliu Popper nu s'a mulțumit numai cu atâta, ci a organizat și un serviciu poștal, emitând și mărci poștale, foarte frumos executate, dar cari nu erau valabile decât în Țara de Foc⁷⁾.

Multă vreme autoritățile din Buenos-Aires nu s'au interesat de cele ce se petreceau în depărtata insulă unde stăpânea Popper. Dar după ce s'a răspândit șvonul, că acesta a realizat cantități mari de aur, au început să-l supravegheze și să-i facă tot felul de dificultăți. La urmă i-s'a înscenat un proces și el a trebuit să se ducă la Buenos-Aires spre a-și susține cauza. Cu acest prilej a dovedit că avea și cunoștințe juridice temeinice și talent oratoric. Dar înainte de a se termina acest proces senzațional, Iuliu Popper a fost găsit într'o dimineață mort în dormitorul său. Medicul care i-a făcut autopsia a constatat că moartea i-a provenit din cauza unui atac de cord; lumea însă era convinsă că a fost otrăvit.

Astfel a dispărut un personagiu atât de interesant, a cărui viață și activitate merită să fie cunoscută de noi Români, căci născut în București el a dus faima României atât de departe.

ILIE ȚABREA

6) În realitate greutatea exactă este de numai 99 centigrame

7) Tschiffely *o. c.*

O EMISIUNE INTERESANTĂ DE MONETE DACE

Sunt destul de numeroase tipurile și emisiunile monetare ale străbunilor noștri Daci și aproape toate merită să fie cercetate îndeaproape, pentru problemele la a căror deslegare ar putea contribui. Tot de un tip dacic, mai deosebit și rar, ne vom ocupa și în rândurile ce urmează, un tip înfățișat prin câteva piese găsite în Oltenia și Banat: monete ce au ca simbol un cap omenesc pus sub calul de pe reversul lor.

Le-am putea descrie în chipul următor: Pe față, capul lui Zeus spre dreapta, cu o cunună dublă de laur, cu barba vălurită, în așa fel, încât pare o enormă mustață dublă și cu nasul drept. Pe spate, coborând dinspre ureche, atârnă o suviță de păr, ce se desparte în două și alunecă pe gât în jos.

Pe revers, un călăreț spre dreapta. Calul, vârtos și bine legat, are capul pe unele piese brăzdat de linii ce se întretaie, în chipul unui grătar; fără îndoială, reprezentând căpăstrul. Călărețul, cu coif pe cap, este puțin înclinat pe spate. Mâna dreaptă se reazimă pe crupa calului, sau cum se vede pe o monedă mai bine păstrată, ține frâul. Mâna stângă lipsește la toate piesele pe care le cunoaștem.

Sub cal se găsește un cap omenesc, nu prea lămurit și nici uniform înfățișat pe toate monedele de tipul acesta. S'ar părea că are barbă; în orice caz, majoritatea pieselor dau impresia aceasta. Ceea ce e cu totul caracteristic, e modul cum e tratat părul: sburlit ca țepii unui ariciu.

Întrebarea ce se pune e următoarea: pe cine a voit să reprezinte meșterul gravor? Să fie capul lui Zeus — fiindcă pe unele piese e înfățișat cu barbă — să fie poate capul lui Herakles, cu blana leului nemecan, sau mai degrabă al lui Helios, încununat cu raze? Oricare dintre aceste trei interpretări are, din simpla examinare a monedelor, tot atâția șorți să fie cea adevărată.

În lucrarea sa *Die Münzprägung der Ostkelten und ihrer Nachbarn*, numismatul german Karl Pink socotește că nu poate fi vorba decât de capul lui Herakles sau de cel al lui Helios; ezită însă să se pronunțe pentru una sau alta din aceste ipoteze, pe care le vede la fel de plauzibile¹⁾.

1) Budapesta, 1939 pag. 50, 68 și tab. fig. 89.

Oricum ar fi, e cert că prezența acestui simbol trădează un obicei sudic, și cu aceasta, trecem la determinarea geografică și cronologică a acestui tip monetar.

Intemeindu-se pe indicațiile asupra provenienței monetelor ce le-a putut cerceta — toate din Banat sau Serbia — Pink atribue acest tip Celților de sud. După părerea lui, centrul în care s'au emis astfel de piese ar fi Serbia de sud. Dar cele cunoscute de el provin: două din Banat, la Viena, una fără indicarea locului, tot acolo; o altă piesă din Prilep în colecția Ruzicka, alta la Budapesta, găsită la Kossowo și înfășurit ultima în colecția Dessewffy, iarăși fără mențiunea locului unde s'a găsit.

La acestea suntem în măsură să adăugăm încă patru piese, a căror origine olteană nu poate fi pusă în discuție: două în Muzeul Regional al Olteniei și alte două în Cabinetul Numismatic din Craiova; în plus, menționăm o piesă în colecția d-lui Dr. Metzulescu, găsită, desigur, tot undeva în Oltenia, cu toate deci încă cinci monete de acest tip, adică tot atâtea câte a putut găsi și Pink, răscolind marile colecții ale cabinetelor numismatice din Viena și Budapesta, precum și cele particulare ale lui Ruzicka și Dessewffy. Un exemplar de tipul acesta se găsește și în Cabinetul Numismatic al Academiei Române, a cărei proveniență este probabil tot Oltenia. (Tab. I).

De aceia întemeindu-ne pe materialul prezentat, suntem îndemnați să circumscriem emisiunea lor mai degrabă în Banat și în Oltenia, decât în Serbia, așa cum stabilește Pink. Pentru Banat, însuși Pink cunoaște două piese, care provin de acolo: cât pentru Oltenia, sunt atât de numeroase descoperirile de monete dacice în această regiune și tipurile monetare sunt atât de variate, încât nu ne-ar mira ca și creațiunea celui de care ne-am ocupat să se fi întâmplat tot aci. Îndeosebi regiunea Craiovei a dat la iveală tezaure întregi dacice, cu numeroase și extrem de variate tipuri monetare. La lista celor cunoscute până acum, trebuie să adăugăm, după părerea noastră, și acest tip atât de interesant și de rar, având ca simbol un cap de om sub calul de pe revers.

Dacă pentru determinarea geografică elementele nu ne lipsesc, cea cronologică e cu mult mai grea. Singurul criteriu concludent de care ne putem servi e faptul că aceste piese imită staterii de argint ai lui Filip al II-lea, așa dar ele sunt mai vechi decât noianul de imitații după tetradrahmele lui Alexandru, Filip al III-lea, Thasos sau piesele de tipul Larissa. În același sens, ar pleda și un argument de ordin stilistic: într-adevăr stilul atât de îngrijit trădează mâna unui

gravor care era obișnuit cu modelul macedonean, poate unul care a stat multă vreme în Grecia.

Și, fiindcă veni vorba de stil, trebuie să remarcăm cât este acesta de caracteristic. Nu sunt aceste piese simple imitații, mai servil sau mai grosolan lucrate; ci sunt creații aparte, de un stil original, așa putea spune un adevărat stil dacic. Cu deosebire modul în care e înfățișat capul lui Zeus de pe avers e deadreptul surprinzător pentru o așa numită artă barbară.

Cu fiecare zi ce trece adâncind tot mai mult problemele de numismatică pământească, din cele mai străvechi timpuri și până în clipa de față, ne îndeplinim cu toții, într'un chip modest, datoria și atât. Plăcerea însă pe care o avem, de câteori o taină a trecutului capătă un înțeles și o viață nouă, este atât de mare, încât ne răsplătește pe deplin străduințele, neprețuită și mult râvnită răsplată!

OCTAVIAN OCT. ILIESCU

AMINTIRI DIN VREMEA UNIRII PRINCIPATELOR

Fără îndoială că epoca unirii principatelor este una dintre cele mai bine cunoscute; au luat parte la frământările ei o întreagă generație de tineri, scriitori de frunte, care mai târziu au așternut pe hârtie toate peripețiile acelei vremi de entuziasm. Din ziare, din cărți, din acte oficiale se poate foarte bine cunoaște epoca și oamenii ei.

Dar alături de aceste mărturii solemne, mai există și documente mărunte, legate împreună cu teancul de scrisori și fotografii vechi, în cutia cu amintiri familiare. Modeste, ele vorbesc despre actorii secunzi ai renașterii naționale, îngăduind cercetătorului să iscodească și acțiunile mai mici, nu numai pe cele mari.

Din această categorie fac parte cele trei documente pe care le prezint mai jos.

Cel mai interesant este un *Biletu electoralu*, emis pe numele Rădulescu Teodor. Este o bucată de carton alb, cu dimensiunile 13×10 cm., cu colțurile retezate, tipărit în *Lith. Atel. G. Wonneberg București*, și poartă două iscălituri: una, *p. Vornicu de orașu* care pare a fi a lui P. Nenishoru¹⁾ și alta *Iscălitura d-lui aliğatoru*, care este Teodor Rădulescu. (Fig. 1).

¹⁾ Un P. Nenishor iscălește pentru Șeful Vorniciei într'un act publicat în Bul. Of. din 1858.

Când s'a emis acest bilet? Cercetând *Buletinul Oficial al Țării Românești* pe anul 1858, găsim în nr. 102 un tablou de „alegătorii direcți ai orașului București, cu capital de 6000 galbeni”. Este lista alegătorilor pentru Divanul Ad-Hoc. Tabloul fusese întocmit pe baza „instrucțiilor privitoare la aplicarea stipulațiilor electorale” anexate la Convențiunea de la Paris din 7/19 August 1858 și care au fost pu-

Fig. 1

blicate de Căimăcămia Valahiei la 1/13 Noembrie 1858. În art. I se arată că pot fi înregistrați în listă alegătorii „directi de orașe, adică orașenii ce posedă un capital în pământ sau clădiri, ori alt fond oarecare, industrial sau comercial, din care toate s'ar însuma împreună un capital de 6000 galbeni în sus”.

Căutând în tablou la nr. 166, arătat pe bilet, îl găsim într'adevăr trecut pe Rădulescu Teodor²⁾ cu locuința în mahalaua Olteni, iar la rubrica *osebite proprietăți ce are*: „un loc în mahalaua Olteni, două pră-

²⁾ Teodor Rădulescu a fost un mare comerciant cofetar și binefăcător al bisericii Olteni, născut pe la 1813 și mort în 1903, tatăl d-nei Ana G. Pavelescu și al d-lui General Teodor Rădulescu.

vălii mahalaua Odricani, prăvălie mahalaua Sf. Gg. Vechi și case mahalaua Olteni". La *prețul proprietăților în total* se află trecut minimul cerut: 6000 galbeni³⁾.

Cercetarea ziarelor timpului ne arată mai amănunțit la ce a servit acest bilet. În *Buletinul Oficial* nr. 3 din 1859 găsim un comunicat al Vorniciei Capitalei, care vestește că „la 12 ale curente (Ianuarie) fiind hotărât a se face alegerea deputaților Capitalei pentru adunarea generală, în sala de la Sf. Mitropolie", toți cei în drept a-și da votul la această alegere să se afle acolo la 9 ceasuri dimineața, „cu biletele de antre pe care le vor primi fie care de la deputații mahalalelor respectivi", care și ei le primise de la Vornicie spre a le împărți, „cunoscând că nimeni nu va putea intra în sala de votatie fără asemenea bilet". Șef al Vorniciei iscălește G. Cantacozino.

Cum s'a petrecut ceremonia o aflăm din *Naționalul* de la 15 Ianuarie 1859. La orele 8 dimineața a fost la Mitropolie slujba religioasă „înadins pentru alegeri"; la orele 10 alegătorii au trecut în „sala obșteștei adunări", unde prin vot secret s'a format biroul compus din C. A. Rosetti președinte și B. Boerescu și Culoglu secretari. Mecanismul votării era greoi: „fiecare alegător se striga pe nume spre a-și primi buletinul său tipărit și subscris de președinte, apoi după ce-și scria pe aleși, și-l depunea în urnă iarăși prin apel nominal". Rezultatul s'a dat deabia seara la șapte, când s'au proclamat aleșii: N. Goleșcu, C. A. Rosetti, și B. Boerescu.

Buletinul electoral mai poartă pe el și o pecete, probabil inelară, în colțul de sus și din stânga: o coroană cu șapte rașuri, deasupra literelor A. I. în caractere gotice. Foarte probabil este o stampilă de control la vot. Pe cine reprezintă cele două inițiale nu putem spune.

Al doilea document este un bilet de carton alb, cu dimensiunile 8×5.5 cm, de formatul unei cărți de vizită, care poartă imprimat pe el cuvintele: UNION, la mijloc, *Garantie de l'autonomie; Prince étranger și Gouvernement constitutionnel*, pe laturi, iar de mână: *Teodor Rădulescu proprietar, comerțiant și deputat*⁴⁾. Scrisul, după cum se poate vedea din confruntarea cu iscălitura de pe biletul electoral, nu este al lui Teodor Rădulescu. Care va fi fost rostul acestui bilet? Desigur un mijloc de propagandă, poate un semn de loc la o masă, poate o invitație la o întrunire a alegătorilor. (Fig. 2).

Despre cel de al treilea document nu putem spune decât foarte puține lucruri. Este o foaie de hârtie de 42×35 cm. împărțită în 30 de

3) Tabloul se găsește și în Colecția Academiei Române la *Fai volante* sub nr. 292.

4) Deputat de mahala (delegat).

pătrate, cari reprezintă tot atâtea bonuri pentru ajutor la pâine. Fiecare bon poartă titlul în litere cirilice: *Ajutor de par, zece la pâine*, iar sub acest titlu se află un medalion rotund având în mijloc stema Țării Românești într-o ghirlandă de frunze de măslin și laur. De jur împrejur inscripția tot în litere cirilice: *Depert. Pricinilor din lăuntru prințip. Țări Rumanesti*. (Fig. 3).

Fig. 2

Fig. 3

Documentul conține, evident, o serie de bonuri de ajutor la cumpărarea pâinei, emise, probabil, într-o împrejurare critică, dar înainte de unirea principatelor, după cum arată inscripția⁵⁾. Care a putut fi aceea împrejurare? Ne-am gândit la focul cel mare din ziua de Paști (23 Martie 1847), care a impus măsuri de ajutorarea populației lipsite de hrană. Domnitorul Bibescu a hotărât atunci (Bul. Of. din 30 Martie 1847), ca prețul pâinei să nu se mărească, iar pentru sacrificiul făcut, brutarii să fie despăgubiți. Dar hotărârea domnească nu amintește nimic despre aceste bonuri. În schimb înfățișarea acvilei din emblemă, nu seamănă cu reprezentarea oficială din vremea lui Bibescu, ci cu aceea din epoca lui Știrbei. Astfel mai curând suntem înclinați să credem că aceste bonuri vor fi fost emise pentru ajutorarea țăranilor veniți la alegeri, sau a deputaților țărani. Este o simplă presupunere, pe care ne-o sugerează și faptul că toate aceste documente au fost păstrate la un loc, ca o amintire de familie legată poate de un singur moment. Cum în colecțiile Academiei Române nu am găsit nimic asemănător, am socotit interesant să public aceste trei mărturii ale trecutului, cu gândul că poate și alt cineva ar mai avea ceva de adăugat la cele ce am putut afla eu.

Dr. N. VĂTĂMANU

5) În ce măsură puteau fi un ajutor cele zece parale, ne putem da seama, știind că la 10 August 1856 pâinea obișnuită se vindea cu 24 parale, iar cea nemțască cu 26 parale. (Buletinul Oficial Nr. 63).

CU PRIVIRE LA ACTIVITATEA MONETARĂ A LUI FILIP II REGELE MACEDONIEI

Introducere

De și monetele regelui macedonean Filip II (359—336 în. d. Cr.) se cunosc de foarte multă vreme și au format obiectul unor studii și cercetări numeroase, nu s'a insistat până acumă în de ajuns asupra caracterului lor paneuropean și asupra noilor drumuri comerciale ce s'au deschis prin mijlocirea lor.

Numismații s'au mulțumit să descrie și să interpreteze tipurile acestor monete, să înregistreze toate variantele lor și să stabilească atelierele unde au fost bătute.

Istoricii s'au lăsat seduși mai ales de activitatea politică, diplomatică și militară a acestui rege excepțional.

Iar economiștii nu au recunoscut întreagă importanța ce au avut monetele lui în dezvoltarea comerțului antic.

Astfel că o precizare a caracterului și rolului acestor monete se impune.

Pentru noi Românii activitatea monetară a lui Filip II și răspândirea pieselor bătute în monetăriile lui prezintă un interes deosebit, căci în primul rând ele sunt cele mai vechi monete cari au circulat în Dacia, iar în al doilea rând tipurile lor au fost adoptate de străbunii noștri daci pentru monetele lor proprii naționale.

Atât descoperirile de monete izolate, cât și tezaurele monetare găsite în cuprinsul Daciei regale — care se confundă cu teritoriul locuit actualmente de Români — au dovedit în mod neîndoiebnic, că cele dintâi monete cari au circulat la noi au fost staterii de aur, tetradrahmele de argint și, în număr mai redus, piesele de bronz ale lui Filip II regele Macedoniei¹⁾.

Prin întrebuințarea acestor monete, mai întâi în relațiile comerciale cu străinătatea, apoi și în transacțiile interne, s'a produs în Dacia o importantă transformare economică: s'a trecut dela economia

1) De și pe teritoriul nostru s'au găsit și câțiva cyziceni de electrum, anteriori lui Filip II, ei n'au fost în legătură decât cu unul sau două orașe grecești de pe țărmul Mării Negre și n'au avut o circulație efectivă nici chiar acolo. Cf. Moisiu Const., *Introducere în numismatică Dobrogei* în Dobrogea. Cinci zeci de ani de viață românească, 1928 p. 153 și 157.

naturală la cea monetară. Iar una dintre urmările cele mai de seamă ale acestei transformări a fost întemeierea de ateliere monetare dace, în cari s'au bătut monete naționale.

Este foarte interesant de constatat, că tipurile acestor monete naționale dace sunt însăși tipurile de pe tetradrahmele de argint ale lui Filip II, cari au intrat în număr mai mare în Dacia și au fost utilizate mai frecvent în comerțul străbunilor noștri.

Și aceste tipuri s'au încetățânit atât de mult la noi — sub forme mai mult sau mai puțin apropiate de cele macedonene — încât au figurat tot timpul cât a durat monetăria națională dacă.

Caracterul paneuropean al monetelor lui Filip II

Trebuie să menționez dela început, că regele macedonean Filip II a fost primul suveran european, care a creiat o monedă de mare circulație.

Înainte de regii persi începând cu Darius I și până la căderea regatului sub Alexandru cel Mare, au emis monete de aur și de argint — darici și sieli — cari au devenit piese de mare circulație și au dominat tot timpul comerțul Asiei centrale și al Asiei mici și întru câțva pe cel din Marea Egee și din răsăritul Mării Mediterane.

Dar ele și-au păstrat totdeauna caracterul de monete asiatice și nu s'au răspândit mai departe în Europa.

De altfel aceste monete erau lipsite de legende — anonime — și numai prin reprezentarea figurii convenționale a unui personaj în coronat și în atitudine de luptă, primeau caracterul de monete regale. Și și-au păstrat acest caracter asiatic tot timpul cât s'au emis.

Au fost și unele centre mari comerciale grecești, ca Focaea, Miletul, Cyzicul, ori confederații de orașe grecești, ca liga ateniană, acheiană, etc., ale căror monete au devenit și ele, în anumite epoci, piese de mare circulație. Dar acestea erau monete orășenești și și-au păstrat acest caracter și în epocile amintite.

Cu totul altfel se prezintă monetele lui Filip II.

Mai întâi ele nu sunt nici monete orășenești, nici monete de stat, ci sunt monete regale. Legendele lor conțin un singur nume: ΦΙΛΙΠΠΟΥ = moneta lui Filip.

Al doilea, ele nu fac parte din vre un sistem monetar local, ci din sisteme monetare internaționale: staterii de aur au legătură cu sistemul atic, care derivă din cel universal babilonean; tetradrahmele de argint sunt după sistemul fenician, și el cu caracter universal.

În sfârșit tipurile lor nu sunt proprii vre unui oraș ori vreunei țări, ci sunt în legătură directă cu dinastia și cu persoana regelui Filip II.

Dacă mai ținem seamă, că atât piesele de aur, cât și cele de argint sunt fabricate din metal de calitate superioară, iar greutatea lor s'a menținut constantă, ne convingem că întruneau toate condițiile unor monete de mare circulație.

Dar acest caracter de monete de mare circulație are o nuanță cu totul deosebită de a daricilor și sicililor persani. Căci pe câtă vreme monetele acestea din urmă erau destinate în primul rând marelui imperiu asiatic al Persilor și numai în al doilea rând regiunilor europene învecinate; piesele lui Filip II erau menite să satisfacă înainte de toate comerțul greco-macedonean european și numai întâmplător pe cel greco-asiatic.

Și în realitate ele au și străbătut, parte pe căile maritime, parte pe cele fluviale și de uscat, în cele mai multe dintre țările continentului european și numai într'o măsură redusă în regiunile Asiei mici învecinate.

De aceia cu drept cuvânt se poate accentua asupra caracterului lor paneuropean.

Răspândirea și popularitatea monetelor lui Filip II

În primii ani ai domniei sale Filip II a emis, ca și ceilalți regi macedoneni, înaintașii săi, numai monete de argint. Abia după ce a anexat regiunea învecinată Peonia, foarte bogată în mine de aur, cu vestitul munte Pangeu, care conținea imense zăcămintele de aur și de argint, a început să bată și monete de aur.

Prima emisiune de stateri de aur datează, după părerea generală, din al patrulea an al domniei lui Filip (356 în. d. Cr.); deși numismatul englez A. B. West susține, că nu poate fi decât cel mult din anul 352²⁾.

În orice caz marile cantități de aur și de argint ce se scoteau în fiecare an atât din munți, cât și din nisipurile fluviilor foarte bogate în aur, i-au permis regelui macedonean să emită un număr extrem de mare de monete, cari au cucerit repede nu numai piețele comerciale din nordul Peninsulei Balcanice și din Grecia, dar și din mările învecinate.

De altă parte prin cuceririle sale teritoriale: Peninsula Chalcidică,

2) *Coins of Philip II of Macedon*, în *Numismatic Chronicle* 1923 p. 177 urm.

Tracia până la Dunăre și coasta vestică a Mării Egee, Filip II a favorizat dezvoltarea comerțului și în alte direcții mai puțin frecventate până atunci de negustorii greci.

Astfel s'a început un mare trafic în nordul Peninsulei Balcanice și în valea Dunării de jos și de mijloc și a afluenților acestui fluviu până în Alpi, de o parte și în Carpații răsăriteni și nordici, de altă parte. Iar popoarele din aceste regiuni: Odrizii, Moesii, Triballii, Dacii, toți de neam trac; Pannonii de neam iliric; triburile vechi din Noricum, Rhetia și Vindelicia, mult amestecate cu Celți, au cunoscut și au început să utilizeze monetele regelui macedonean.

Galii din valea Ronului și a Rinului, și din văile afluenților acestor fluvii; cei din vestul Galiei și Celții în sudul Britaniei au primit și ei aceste monete și le-au întrebuințat în tranzacțiile comerciale.

Romanii la rândul lor, fiind lipsiți în timpul republicii de monete de aur proprii, au adoptat și ei cu mare simpatie staterii lui Filip.

În chipul acesta monetele regelui macedonean s'au răspândit în scurt timp în toată Europa, deschizând drumuri noi comerțului greco-macedonean și dând un avânt necunoscut până atunci relațiilor dintre Greci și popoarele europene, numite barbare, fiindcă vorbeau altă limbă și erau în afară de sfera culturii grecești.

Natural, că dintre popoarele menționate mai sus, unele au primit cu mai multă plăcere piesele de aur, iar altele pe cele de argint.

Romanii, Galii și Celții au preferat staterii de aur și subdiviziunile lor; Tracii, Dacii, Pannonii și popoarele alpine tetradrahmele și didrahmele de argint³⁾.

Unele dintre popoarele barbare au cunoscut pentru prima oră moneda prin contractul cu piesele lui Filip II și având prilejul să o utilizeze mai des au trecut dela economia naturală la cea monetară, cum am arătat mai sus, și au început apoi să bată monete proprii după modelul celor macedonene.

La rândul lor, popoarele mai civilizate, ca Grecii și Romanii, au găsit în monetele lui Filip II mijloace de schimb superioare celor de până atunci și le-au preferat pentru acest motiv monetelor anterioare.

Și unii și ceilalți au utilizat dintre piesele lui Filip mai ales staterii de aur, căroră le-au spus după numele regelui *filipei* (φίλιπποι, *philippe* sau *philippi*). Aceștia au devenit în foarte scurt timp extrem

³⁾ Pentru răspândirea lor la popoarele barbare cf. Blanchet (Adrien), *Monnaies gauloises* și Forrer (Robert), *Keltische Numismatik der Rhein und Donaulande*, Strassburg 1908, *passim* și harta.

de populari și la Greci și la Romani. Cei dintâi au început să țină de acum înainte socotelile mari în filipei, iar Romanii după cucerirea Macedoniei s'au obișnuit să dea acest nume tuturor monetelor de aur, chiar și celor romane.

Este adevărat că luptele pentru cucerirea Macedoniei au contribuit să se reverse asupra Romei o cantitate enormă de filipei, tocmai într-o perioadă de timp când Romanii nu emiteau încă monete de aur.

Istoricul Titu Liviu vorbind despre prăzile pe cari le-au adus la Roma generalii cari au luptat în Macedonia spune, că Titus Quinctius Flaminius, învingătorul lui Filip V (197 în. d. Cr.) a adus cu prilejul triumfului său 14.514 filipei; L. Cornelius Scipio Asiaticus după succesele sale din Grecia și din Siria (190 în. d. Cr.) a adus 140.000 de filipei; M. Fulvius Nobilior după luptele sale din Epir și Aetolia din acelaș timp, 12.422 de filipei și Cn. Manlius Vulso în urma succeselor sale din Asia mică și Grecia de nord 16.320 de filipei. Tot el mai spune, că în urma luptelor cu regele Antiochus al Siriei, legații romani din Pamfilia au trimis la Roma o coroană de aur făcută din 20.000 de filipei⁴⁾.

Era natural prin urmare, ca în urma unui astfel de aflux de stateri de aur de ai lui Filip II, Romanii să dea numele de filipei tuturor monetelor de aur de orice proveniență și după ce au emis și ei monete de aur pe vremea lui Caesar, să le spună și acestora tot filipei.

Este caracteristic pentru mentalitatea romană cu privire la filipei modul cum întrebuințează poetul Horațiu acest cuvânt. Într-una din epistolele sale el face aluzie la poetul Choerilus dela curtea lui Alexandru cel Mare, și spune că acesta l-a răsplătit pentru o poezie ce i-a plăcut, cu filipei, moneta regală⁵⁾. Atât de mult se identificaseră la Roma monetele de aur cu filipeii, încât un mare poet ca Horațiu a putut comite anacronismul de a numi monetele de aur ale lui Alexandru cel Mare filipei, după numele tatălui său, în loc de alexandrei, cum li-se spunea în realitate.

Unul dintre primii noștri numismați, băănățeanul Damaschin Bojincă, citează un pasagiu din scriitorul roman Pliniu cel Tânăr, în care se afirmă, că vestita curtizană Lollia Paulina purta la gât mărgăritare în valoare de 100.000 de filipei și că bogatul gastronom Apicius a cheltuit la un banchet 15 sute de mii de filipei, iar cunoscutul nabab Crassus poseda, între altele, 5 milioane de filipei.

4) Toate citate de Eckhel, *Doctrina numorum veterum* II p. 90.

5) Eckhel I. c.

Tot el spune după Suetoniu, că Cicero a cumpărat dela Crassus o casă cu 87.500 de filipei, iar împăratul Caligula a cheltuit într'un an 67 milioane de filipei⁶).

De sigur că prin expresia „filipei” acești doi scriitori romani nu înțelegeau monetele de aur ale lui Filip II, cari pe vremea lor — adică pe la începutul veacului al II-lea d. Cr. — nu mai erau în circulație, ci aureii romani, cărora în vorbirea comună, sau poate cu un termen literar arhaic, li-se spunea și atunci filipei.

Dar avem exemple, că și mai târziu, în veacul al II-lea d. Cr. aureii romani au continuat să fie numiți filipei. Astfel într'o scrisoare a împăratului Valerian (253—257 d. Cr.), adresată procuratorului Siriei se cere ca acesta să trimită unui om al împăratului în fiecare an câte 150 de filipei „cu efigia noastră” (*philippos nostri vultus*). Nu se poate contesta, că acești filipei cu efigia împăratului roman erau aureii romani bătuti de acest împărat⁷).

De altă parte din veacul al IV-lea d. Cr. avem mărturia istoricului Vopiscus, că expresia „filipei” a primit un înțeles și mai larg, echivalent cu cel de ban de orice metal. El vorbește de *argentei philippi minutuli* (filipei mici de argint) și de *aerei philippi* (filipei de bronz), cari evident erau piesele de argint și de bronz din timpul său și nu aveau nici o legătură cu monetele lui Filip II⁸).

Dar tocmai aceste exemple dovedesc cât de mare a fost popularitatea monetelor acestui rege, căci după 800 de ani dela moarte numele lui s'a mai păstrat în legătură cu moneda.

Cât privește popoarele barbare, ele au contribuit în mod indirect la popularitatea monetelor lui Filip II, prin faptul că au adoptat — cum am spus mai sus — tipurile acestora pentru monetele lor proprii.

Este o îndeletnicire din cele mai interesante și mai instructive să urmărești seriile monetare emise de aceste popoare, începând din munții Rhodope și până dincolo de Canalul Mânecii și să constăți cum fiecare din ele, sau mai bine zis cum diferitele lor triburi, au reușit să reproducă și să reprezinte, fiecare după concepția sa artistică și după posibilitățile sale tehnice, tipurile clasice de pe piesele de aur și de argint ale lui Filip II.

Aceste serii monetare constituie o galerie de lucrări de artă barbară antică cum nu o poate prezenta nici un fel de alte monumente

6) *Anticele Romanilor*.

7) Eckhel o. c. p. 90—91; Babelon, *Traité des monnaies grecques et romaines* I 1 col. 452.

8) Babelon l. c.

rămase dela aceste popoare vechi europene. Ea ne permite să înțelegem, că pe lângă simțul politic și pricepere comercială, ele aveau și preocupări artistice superioare.

Și privind cu atenție aceste produse ale artei monetare barbare, ne dăm seamă de caracterul artistic al fiecărui popor și ne convingem de marea deosebire ce există între ele din acest punct de vedere. Și mai constatăm, cât de neîntemeiată este teoria, care susține, că toate monetele barbare antice sunt opera diferitelor triburi ale aceluiaș popor, Celții.

Iar cât privește monetele regelui Filip II, caracterul lor pan-european iese și mai mult în evidență.

Tipurile monetare și interpretarea lor.

În anul 1855 savantul numismat danez Ludovic Müller a publicat prima lucrare de sinteză asupra monetelor lui Filip II⁹⁾. Cu acest prilej el a încercat să interpreteze în mod științific tipurile atât de pe piesele de aur, cât și de pe cele de argint și de bronz.

Filipeii de aur reprezintă pe față un cap de tânăr, cu părul prins într-o cunună de laur; iar pe revers o brigă mergând în galop spre dreapta și în exergă legenda ΦΙΛΙΠΠΟΥ. Sub cai este adeseori o siglă a atelierului monetar sau o monogramă. (Fig. 1).

Fig. 1

Müller a identificat tipul de pe față cu capul lui Apollo, de și nu concordă cu reprezentările clasice ale acestui zeu, prin faptul că părul nu-i cade în bucle pe ceafă, ci este tuns scurt după obiceiul macedonean¹⁰⁾.

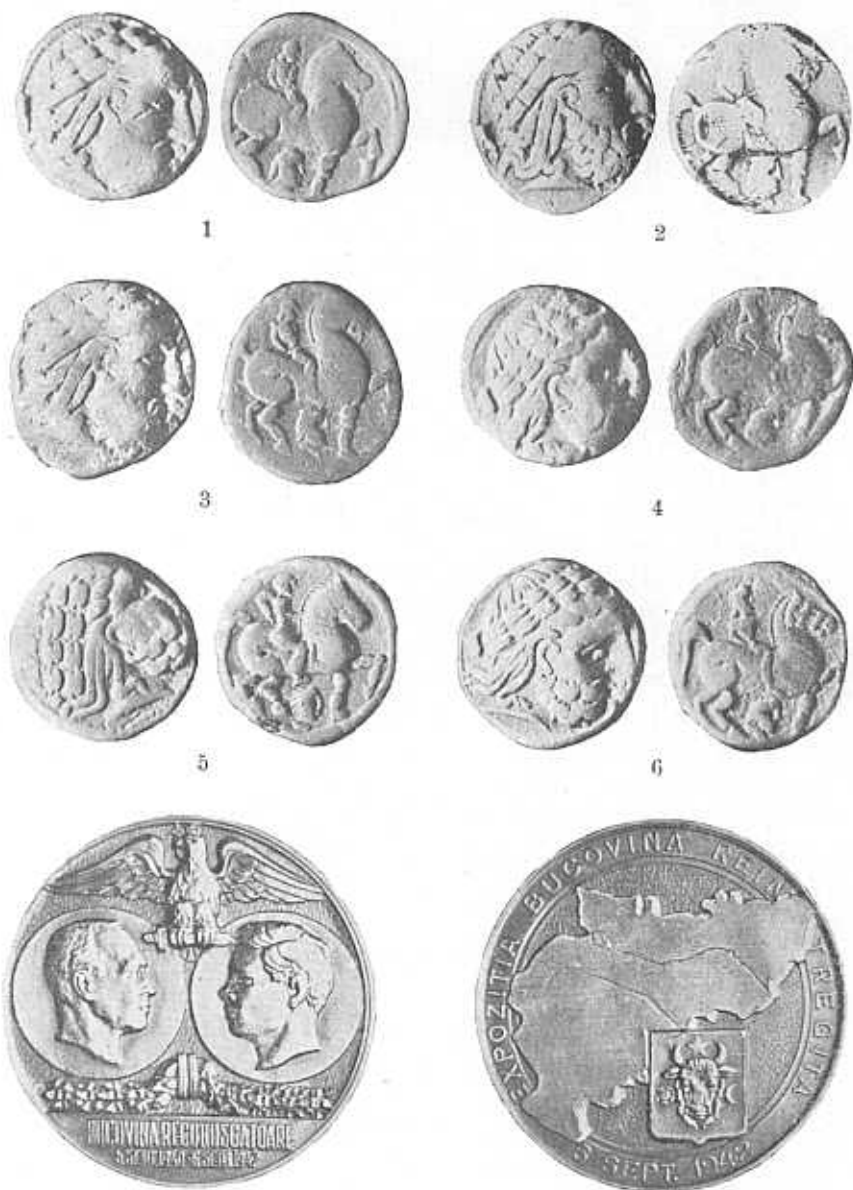
Părerea aceasta a fost adoptată de majoritatea numismaților, deși unii, ca Percy Gardner, au opinat, că ar fi capul lui Ares, care în arta veacului al IV-lea în. d. Cr. era înfățișat ca un tânăr imberb și fără coif în cap, astfel cum se prezintă Mars Ludovisi din Roma¹¹⁾.

9) Müller, *Numismatique d'Alexandre le Grand*, Copenhague 1855. Partea a doua a lucrării tratează despre monetele lui Filip II.

10) *Ibidem* p. 340—341.

11) Babelon *o. c.* II 4 col. 515—518.

Tab. I

MONETE DACE 1. Academia Română, 2. Colecția Dr. A. Metzulescu-Craiova, 3-4. Muzeul din Craiova, 5-6. Cabinetul Numismatic al Olteniei. — MEDALIA BUCOVINEI REÎNTREGITE.

Deasemenea învățatul numismat francez Ernest Babelon se întreabă, dacă acest cap tânăr de pe filipeii de aur n'ar putea reprezenta un erou național macedonean, sau un strămoș mitic al dinastiei regale și numai faptul că nu poate aduce în sprijinul acestei păreri nici un argument istoric sau arheologic îl face să adopte soluția cu capul lui Apollo. Dar un Apollo macedonean, național, a cărui înfățișare se apropie de a lui Heracles, strămoșul mitic al dinastiei¹²).

Cu toate acestea există stateri de aur pe cari capul tânăr are plete ce cad pe ceafă ca la reprezentările clasice ale lui Apollo¹³); după cum pe alții capul acesta înfățișează un portret real, care a fost identificat de unii cu portretul lui Filip, de alții cu cel al fiului său Alexandru cel Mare¹⁴).

Cât privește biga de pe reversul filipeilor, Müller bazându-se pe spusele lui Plutarh, crede că se referă la succesul pe care l-a avut Filip la jocurile olimpice, unde trimișii săi au ieșit victorioși în întrecerea cu carele¹⁵). Deci acesta ar fi un *tip agonistic*.

Ceilalți numismați au primit această interpretare, mai ales că și tipurile de pe reversurile monetelor de argint au legături cu aceste jocuri.

Tetradrahmele de argint reprezintă pe față capul lui Zeus, încins cu cununa de frunze de laur, iar pe revers un călăreț și legenda ΦΙΛΙΠΠΟΥ. Și aici sub cal sau în fața lui sunt sigle monetare ori monograme.

Zeus fiind considerat ca tatăl lui Heracles, avea și el legături directe cu dinastia macedoneană și în onoarea lui s'a înălțat un templu vestit în Pella, vechea capitală a regatului¹⁶).

Capul de pe monetele de argint seamănă după cum a spus cu drept cuvânt Müller, cu al lui Zeus din Olimpia și această predilecție pentru Zeus olimpien se explică prin faptul, că Filip a luat parte adeseori la jocurile olimpice, atât personal, cât și prin reprezentanți de ai săi, iar de altă parte a instituit jocuri olimpice și la Dium în Macedonia¹⁷). (Fig. 2).

Unii au crezut că pot vedea în capul lui Zeus de pe aceste monete însuș portretul lui Filip II, care în epoca de maturitate purta barbă plină, ce-i dădea oarecare asemănare cu Zeus. De altfel scrii-

12) *Ibidem*

13) Gaebler, Hugo, *Die antiken Münzen von Makedonia u. Paeonia*. Berlin 1935 p. 162 nr. 2.

14) *Ibidem* p. 163 nr. 3.

15) Müller o. c. p. 344

16) Babelon Ernest o. c. col. 527.

17) Müller, o. c. p. 342 n. 36; Babelon o. c.

torul Diodor din Sicilia spune, că Filip a fost primul dintre regii greci, care — după victoria dela Cheronea 338 în. d. Cr. — a îndrăsnit să se asocieze zeilor nemuritori¹⁸⁾.

Călărețul de pe reversul tetradrahmelor (și al celorlalte piese mai mici de argint) înaintază uneori spre dreapta, alteori spre stânga. Studiat mai de aproape se constată că este înfățișat în diferite chipuri.

Pe cele mai multe piese călărețul este tânăr, gol, fără șea și ține cu mâna dreaptă frâul, iar în stânga o nuielușă aproape de capul calului. Acest tip de călăreț merge totdeauna spre dreapta. (Fig. 3).

Fig. 2

Fig. 3

Fig. 4

Fig. 5

După părerea generală avem și aici un tip agonistic, simbolizând victoriile lui Filip în alergările de cai la jocurile olimpice. Și se precizează că se referă la victoria ce a câștigat-o acolo el personal în anul 356 în. d. Cr.¹⁹⁾.

Dar pe unele serii monetare, adevărat mai puțin bogate în exemplare, călărețul se prezintă cu totul altfel. Este un personaj bărbos, cu pălărie în cap și hlamidă (pelerină) pe umeri; el șade într-o șea împodobită cu broderii pe margine și ține cu mâna stângă frâul, iar dreapta o ridică în sus în semn de salutare.

După modul cum este îmbrăcat, călărețul acesta se prezintă în două chipuri: pe unele exemplare poartă în cap boneta macedoneană numită *causia*, iar pelerina îi flutură în vânt (Fig. 4); pe altele are în cap o pălărie cu borurile din față și din spate ridicate în sus, iar pelerina este apropiată de corp. (Fig. 5).

Încă Müller a recunoscut în acest personaj maiestros, care salută cu mâna dreaptă, în genul cum vor saluta mai târziu împărații romani, pe însuș regele Filip II. Și această părere se menține și astăzi²⁰⁾. Astfel tipul acesta se poate numi *tipul regal*.

18) Babelon o. c. col. 530.

19) Gaebler o. c. p. 165 nr. 20.

20) Müller o. c. p. 346 Babelon o. c. col. 529

Legenda de pe reversul tetradrahmelor de argint prezintă și ea trei variante.

Pe piesele cu călărețul tânăr înaintând spre dreapta ea începe dela stânga spre dreapta și se desparte în două lângă capul calului.

La piesele de tipul regal cu causia în cap și cu pelerina fălfăind, începe dela dreapta capului regelui și se întrerupe lângă coada calului, continuându-se abia între piciorul dinainte ridicat și botul calului:

În sfârșit la cele de tip regal cu pălărie și cu pelerina lipită de corp legenda este scrisă întreagă de-asupra regelui²¹).

Cât privește tipurile de pe monetele divizionare de aur și de argint, sau de pe cele de bronz, interesează mai puțin, de oarece astfel de monete s'au întrebuințat mai mult în transacțiile interne și n'au trecut decât în număr redus în comerțul exterior.

Atelierele monetare

Lucrarea citată a lui Ludovic Müller cuprinde și un studiu foarte conștiincios asupra atelierelor, unde s'au bătut monetele lui Filip II și un album cu siglele acestor monetării și cu monogramele de pe monete. După aceste sigle și monograme s'a făcut identificarea localităților unde au funcționat atelierelor respective.

Natural, că identificarea nu s'a putut face pentru toate siglele, astfel că au mai rămas un număr destul de mare nesigure. Mai ales că pare a-se fi întrebuințat de unele ateliere câte două sau mai multe sigle.

În orice caz în urma studiului tuturor siglelor se poate afirma că marea cantitate de monete de aur, de argint și de bronz emise în domnia lui Filip II a fost bătută în cel puțin 30 de ateliere, răspândite în tot regatul acestuia.

Unele dintre ateliere funcționau în orașele mai importante din Macedonia:

Amphipolis, cu sigla: *făclie aprinsă*.

Acroaton-Uranopolis, cu sigla: *stea cu 8 raze*.

Dium, cu inițialele *ΔΙ*.

Filippi, cu sigla: *tripied*.

Heraclea Sintica, cu sigla: *măciucă*.

Mende, cu sigla: *cantharos* (ulcior).

21) V. figurile de mai sus.

Pella, cu sigla: *fulger*.

Scione, cu sigla: *coif*.

Traelium, cu sigla: *roza macedoneană*.

Altele erau în provinciile cucerite de Filip II ori puse sub ascultarea lui: Astfel în *Tesalia* la Melitaea, cu sigla: *albină*; *Pherae* cu sigla: *capul zeiței Hera*; *Tricca* cu sigla: *șarpe*.

În *Tracia* și *Chersonesul Tracic* la *Abdera*, cu sigla: *grifon*; *Maronea*, cu sigla: *strugure*; *Cardia*, cu sigla: *corn de abundență*; *Crithote*, cu sigla: *bob de orz*; *Aegospotamoi*, cu sigla: *cap de țap*.

În *Beotia* la *Teba*, cu sigla: *scut beotian* și *șarpe*.

În *Euboea* la *Chalcis*, cu sigla: *aripă de vultur*; *Histiea*, cu sigla: *aplustră de corabie*.

În *Ionia* la *Magnesia* cu sigla: *proră de corabie*.

În *Ambracia* la *Achelous* cu sigla: *cap bărbos (al lui Achelous)*.

Deși acest mare număr de ateliere era reclamat de tehnica monetară din acel timp, căci monetele se băteau individual cu ciocanul, totuși existența atâtor monetării este și ea un indiciu, că piesele lui Filip II nu se emiteau numai pentru uzul intern, ci erau destinate să satisfacă cercurile unui comerț întins, internațional.

Având în vedere această mare cantitate de monete fabricată în atât de multe ateliere, nu ne putem aștepta ca tipurile de pe toate piesele de acelaș fel să fie exact asemănătoare între ele.

Căci mai întâi nu toate monetările puteau dispune de artiști egal de pricepuți și înzestrați cu talent suficient spre a executa lucrări de artă monetară superioară. De altă parte gravarea stanțelor de fier — matricele și patricele — cu cari se fabricau monetele, nu se putea face în mod mecanic, ca astăzi, ci individual, astfel că fiecare gravor punea ceva din sufletul și priceperea sa, ori da importanță mai mare sau mai mică decât altul anumitor detalii.

În sfârșit la batera cu ciocanul, ca de altfel și la fabricarea actuală cu mașina, trebuia să se țină seamă cu multă grijă de duritatea metalului și în acelaș timp de modul de așezare a stanțelor și de chipul cum trebuiau aplicate bătăile cu ciocanul. Era de ajuns ca stanțele să se așeze mai drept sau mai înclinat, ori ca loviturile cu ciocanul să fie mai tari sau mai slabe, pentru ca să se producă deviații mai mari ori mai mici, cari făceau ca piesele bătute cu aceleași stanțe să se deosebescă întru câțva unele de altele.

Astfel se explică de ce execuția artistică a monetelor lui Filip II este atât de neegală și de variată chiar la piesele cu aceleași tipuri.

Părerea generală a numismaților este, că variațiile de stil și de

execuție ce le prezintă monetele lui Filip II nu se datoresc numai numeroaselor ateliere în cari au fost bătute, ci și faptului că monetele acestui rege au continuat să fie emise încă mult timp după moartea lui.

Müller de o parte, Babelon de altă parte susțin, că astfel de emisiuni postume s'au putut executa în special în unele orașe din Asia mică, obișnuite să întrebuințeze filipeii în transacțiile lor comerciale. Și ei chiar precizează, că unele emisiuni de acestea s'au făcut și după victoria Romanilor asupra lui Antioh III, regele Siriei (190 în. d. Cr.)²².

La rândul său Karl Pink nu-și poate explica enormele sume de filipei aduși ca pradă la Roma, decât admitând continuarea emisiunii lor până târziu. El mai adăugă, că cererile mari de filipei din partea popoarelor barbare, obișnuite cu aceste monete, a putut fi o cauză a acestor emisiuni postume. Și natural, piesele fabricate în acest timp și în condiții nelegale, erau mult mai grosolane ca tehnică și mai inferioare ca artă.

El fixează însă ca termin al acestor emisiuni sfârșitul veacului al III-lea în. d. Cr. și motivează această dată pe împrejurarea, că filipeii n'au suferit schimbarea ce s'a produs în arta monetară după această dată, adică întrebuințarea de runde lătărete și subțiri, cum găsim la tetradrahmele postume ale lui Alexandru cel Mare, la cele contemporane din Atena, din Maronea, Thasos și Macedonia sub suzeranitatea romană²³). Ceia ce însemnează, că la această dată emisiunile de filipei, chiar târzii, au încetat cu totul.

Am însă impresia, că acest mod de a privi problema nu este conform cu realitatea și că argumentarea de mai sus nu este suficientă. De aceea cred, că numai o examinare minuțioasă a tezaurilor monetare, cari conțin monete dela Filip II și dela urmașii săi, ar putea contribui la o soluționare deplină și dreaptă a acestei probleme.

Numismatul american Sidney P. Noe a publicat înainte cu câțiva ani ediția a 2-a din foarte utila culegere de informații despre descoperirile de tezaure monetare din toată lumea greacă antică: *A bibliography of greek coin hoards*. New-York 1937²⁴). În această lucrare meritoasă sunt descrise pe scurt și tezaurele monetare dela regii macedoneni cunoscute până acum.

Examinând aceste descrieri constatăm că s'au descoperit următoarele categorii de tezaure monetare dela acești regi:

a) Unele cari conțin numai monete dela Filip II, amestecate uneori cu monete străine contemporane.

22) Müller o. c. p. 273—4, Babelon o. c. col. 537—538.

23) Pink o. c. p. 31—32.

24) Publicată în colecția *Numismatic notes and monographs* Nr. 78.

b) Altele cuprinzând monete dela Filip II amestecate cu piese dela Alexandru cel Mare, fiul și urmașul său imediat.

c) O a treia categorie compuse din monete dela Alexandru cel Mare și dela urmașul său, Filip III Arhidaeus; uneori și dela Lysimac.

d) În sfârșit o a patra categorie conținând piese dela Alexandru cel Mare și piese străine contemporane cu el.

O simplă privire asupra acestor categorii de tezaure ne lămurește, că monetele lui Filip II nu se găsesc în tezaure decât împreună cu ale lui Alexandru cel Mare și nici odată cu ale regilor macedoneni de mai târziu.

Prin urmare tezaurele ne dau indicații de datare foarte precise: după moartea lui Alexandru cel Mare (323 în. d. Cr.) nu s'au mai bătut, nici n'au mai circulat monetele lui Filip II.

De altfel ele nici nu puteau să mai fie emise și să mai circule dacă ținem seamă, că nu numai atelierele monetare existente în timpul lui Filip II, dar și alte numeroase ateliere noi, înființate în imensul imperiu al lui Alexandru cel Mare, au emis în cursul domniei acestuia cantități și mai mari de piese de ale acestui rege, decât cele emise în timpul lui Filip II.

Prin urmare, filipeii, pe care i-au luat ca pradă de războiu generali romani și i-au dus la Roma, nu erau emisiuni noi, ci vechii stateri de aur din vremea lui Filip II sau a lui Alexandru cel Mare, cari fuseseră tezaurizați în vistieriile regale, ale templelor sau ale bogătaşilor. Iar când au fost aruncați în număr atât de mare pe piața Romei, slab aprovizionată până atunci cu piese de aur, au făcut o impresie atât de mare, încât numele lor a rămas legat de noțiunea monetă de aur și s'a dat de acum înainte tuturor pieselor de aur, chiar și celor romane, când au fost emise de către Caesar, cum și aureilor emiși apoi de împărații romani.

CONST. MOISIL

TREI MEDALIOANE GRECO-ROMANE

În două articole publicate în ziarul *Universul* din 1936 am descris două medalioane greco-romane¹⁾.

Completez seria lor publicând acum alte trei, dintre cari primele două a fost achiziționate dela Odesa de Cabinetul Numismatic al Băncii Naționale, iar al treilea mi-a fost pus la dispoziție de d. Barbu Ionescu din Oltenița.

Primul medalion este dela împăratul Caracalla și a fost bătut în orașul Zeugma din districtul Commagene din Siria. El se prezintă astfel:

AVTKAIMAPAVANTΩNEINOC Capul laureat al lui Caracalla spre dreapta.

Rs. ZEY MATEΩN Templu cu patru coloane pe vârful unui munte, de o parte și de cealaltă scări; jos un scorpion.

Bronz 32 mm. 15 gr. (Tab. II fig. 1).

Orașul Zeugma era așezat pe malul drept al fluviului Eufrat, chiar în fața orașului Apamea de pe malul stâng. Ambele au fost întemeiate de regele Seleucus I al Siriei (312—282 în. d. Cr.) și în vechime erau legate printr'un pod de vase.

Medalionul al doilea este dela împărăteasa Iulia Mamaea, mama lui Sever Alexandru și a fost bătut în orașul Seleucia din Pisidia.

IOVAIA MAMEA CEBACTH Bustul ei diademat spre dreapta. Pe gât o contramarcă în formă de Δ cu un cerc în lăuntru.

Rs. AFOCTΩ KAAVΔIO CEAEVKEΩN Hygieia stând spre dreapta, ține o cupă din care bea un șarpe. În câmp pe 5 rânduri: KA-Δ-MO-EA-EY-ΘE-PA-C.

Bronz 34 mm. 17 gr. (Tab. II fig. 2).

Din legenda din câmpul reversului și din prezența Hygiei se deduce, că acest medalion a fost bătut în timpul boalei împărătesei.

Al treilea medalion provine dela împăratul Caracalla și a fost bătut în orașul Philippopolis din Tracia. El este superior celorlalte și ca mărime și ca artă, fiind o piesă de mare importanță și se prezintă astfel:

AVTKM AVPCEVH-ANTΩNEINOC Bustul lui Caracalla laureat și îmbrăcat în lorică, spre stânga:

1) Două medalioane comemorative în *Universul* din 28 Noiembrie 1936.

Rs. KOINON ΘΠΑΚΩΝ ΑΛΕ-ZΑΝΔΡΙΑΕΝΦΙΑΗΗΗ; în câmp ΗV-ΘΙΑ Heracle gol stând spre stânga în atitudine de a arunca discul.

Bronz 40 mm, 39.55 gr. (Tab. II fig. 3).

După cum rezultă din legendă tipul de pe revers face aluzie la jocurile pythice, cari se organizau în Tracia, compuse din concursuri sportive al căror patron mitic era Heracle. Aceste jocuri se celebrău în Tracia încă din timpul lui Alexandru cel Mare și de aceea se numiau și jocuri alexandreie.

Medalionul acesta este relativ bine conservat și poate fi considerat ca o adevărată lucrare artistică.

CORNELIU SECĂȘANU

CU PRIVIRE LA DRAHMELE ISTRIENE INEDITE DIN TEZAURUL DE LÂNGĂ SILISTRA (1930)

În *Cronica Numismatică și Arheologică* din 1940¹⁾ a apărut descrierea monetelor istriene aparținând unui tezaur găsit în apropierea Silistrei. Să-mi fie îngăduit a face unele precizări asupra pieselor pretinse inedite din această descriere, căci autorul desigur că, sau din eroare sau neavând materialul necesar la îndemână, a publicat un număr de 13 sigle inedite, deși de fapt numai 2 sunt inedite, iar 11 erau publicate la apariția studiului de mai sus.

Descriu mai jos aceste piese, rectificând și tabloul cu siglele respective:

1. Drahma Nr. 4 care are la dreapta acvilei între aripi și coadă **Η** și sub delfin **Δ**: a fost publicată în anul 1932 de Robert Ball într'un catalog sub capitolul *Ein Fund von Istros Münzen*²⁾ care descrie tocmai tezaurul nostru, iar sub No. 1966 din reproducerea ce se află în planșa No. 26 se pot observa siglele acestei monete.

1) *Cronica Numismatică și Arheologică*, XV No. 117—118 Ianuarie-Iunie 1940 pag. 230.

2) Robert Ball, *Auktion von Münzen aller Zeiten und Länder* 5 Dez. 1932, pag. 68 planșa 26.

2. Drahma No. 6 care are la dreapta acvilei între aripi și coadă **H** și sub delfin ∇ a fost publicată tot de R. Ball în acelaș catalog și reprodusă în aceeaș planșă de mai sus sub No. 1970, iar siglele reies foarte clar de data aceasta și din textul descrierii.

3. Drahma Nr. 7 care are la dreapta acvilei între aripi și coadă **H** și sub delfin Σ a fost publicată chiar de Pick³⁾ sub No. 431, de E. Babelon⁴⁾ sub No. 15 și de R. Ball sub No. 1967.

4. Drahma No. 8 care are la dreapta acvilei între aripi și coadă $\odot$ și sub delfin Σ autorul nostru o publică ca și cum ar fi în dreapta acvilei un $\circ$ (omicron) înloc de $\odot$ (thita) și sub delfin un **E** (epsilon) înloc de Σ (sigma), două litere poate ușor de confundat, dacă piesele ar fi fost uzate. Însă cum s'a putut produce o astfel de eroare când monetele erau, precum zice autorul însuș, *à fleur de coin* și mai jos „nici o monetă nu purta cel mai mic semn al uzajului”, lucru dealminteri ce reiese foarte clar și din planșele lui R. Ball. Această drahmă a fost publicată în 1920 în tabloul monetelor istriene al Doctorului Severeanu în Buletinul Soc. Num. Române⁵⁾ sub No. 18 și de R. Ball sub No. 1974.

5. La drahma No. 9 care are la dreapta acvilei între aripi și coadă $\odot$ și sub delfin **K** s'a făcut aceeaș eroare: înloc de $\odot$ (thita) s'a pus $\circ$ (omicron). Și această piesă se găsește publicată în tabloul Dr. Severeanu sub No. 17 și de R. Ball sub No. 1973.

6. Drahma No. 10 care are la dreapta acvilei între aripi și

3) Behrendt Pick, *Die antiken Münzen Nord Griechenlands: Dacien und Moesien*, pag. 183

4) Ernest Babelon, *Traité des Monnaies Grecques et Romaines*, tome quatrième pag. 1039.

5) Dr. G. Severeanu, *Despre drahma istriană* în Buletinul Societății Numismatice Române, XV No. 33/34 Ianuarie—Iunie 1920 pag. 25.

coadă și sub delfin și aci dispăre punctul din mijlocul literei (thita) și devine (omicron). Piesa se găsește publicată tot în tabloul Dr. Severeanu sub No. 21, iar în catalogul R. Ball sub No. 1978.

7. Drahma No. 11 care are la dreapta acvilei între aripi și coadă și sub delfin a fost publicată de Dr. Severeanu în acelaș tablou sub No. 20, iar R. Ball a reprodus-o în planșă la No. 1956.

8. Drahma No. 12 care are în fața acvilei o globulă și sub delfin a fost reprodusă de R. Ball în aceeaș planșă la No. 1950, 1952, 1953 și 1955.

9. Drahma No. 15 care are în fața acvilei o globulă și la dreapta, între coadă și delfin, o a doua globulă iar sub delfin a fost publicată de Pick sub No. 436 și de E. Babelon sub No. 17.

10. Drahma No. 16 care are sub delfin a fost reprodusă de R. Ball sub No. 1944. Nu văd însă o globulă la vârful literei alfa, cred mai repede că stanța era uzată și că este vorba de o impuritate care a eșit pe monetă cum se întâmplă uneori, însă acest defect nu se poate denumi o globulă aparte spre a creia un tip nou de siglă; trebuie să fie vorba de prea cunoscutul tip cu alfa care de altfel se recunoaște și foarte bine după avers. Publicată de Pick sub No. 416.

No. 11. Drahma No. 22 care are sub delfin a fost publicată și reprodusă de R. Ball în acelaș capitol și planșă de mai sus sub No. 1979.

Drahma No. 23 care are sub delfin nu este nici publicată, nici reprodusă de R. Ball, găsim numai cele cunoscute cu .

fără globulă. Ar fi fost interesant de văzut această siglă necunoscută, cel puțin în fotografie.

* * *

Este într'adevăr regretabil ca un tezaur așa de interesant și bogat în varietăți de sigle să nu se fi păstrat la noi spre a fi văzut în totalitate și cercetat cu deamănuntul.

Am ținut a face aceste rectificări pentru a evita ca tabloul acestui tezaur din Siliștra să producă vre'o confuzie clasificării drahmelor istriene.

LUIGI GATTORNO

ARHEOLOGIE SOVIETICĂ

Acesta e și titlul buletinului pe care-l edita Academia de Științe din Moscova în ultimii cinci ani cu privire la săpăturile arheologice de pe întinsul republicilor sovietice.

În muzeul din Starobelsc, distrus de populația civilă locală, am mai putut afla numărul întâi al publicației, care are și rezumate în limba franceză, încât ne putem face o idee despre preocupările Rușilor în domeniul arheologiei în ultimele două decade.

Pentru cititorii cari nu au avut prilejul să ia în mâini nicio carte comunistă, de orice gen, e necesar să adaug că propaganda leninistă nu avea niciun scrupul și nu era privată de otrava așazisei lor „ideologii” nici chiar cartea de știință, matematicile sau fizica, și mai ales istoria cu ajutoarele ei, arheologia și numismatica.

De pildă, în articolul-program din buletinul arheologic pe care-l am în mână, comitetul de redacție îndeamnă pe cercetători spre epocile de viață primitivă trăită în triburi, plecând din paleolitic, pentru rațiunea că: *trebuesc făcute legături istorice între popoarele comunizate contemporane ale Uniunii Sovietice și cele de odinioară cari ar fi fost tot comuniste*, dată fiind viața cu felul lor de trai în comunitate! Istoricienii academiei de științe din Moscova mai cereau arheologilor să se sforțeze a clarifica viața popoarelor cari „din pricina prigoanei țariste” nu au lăsat urme scrise, acestea trebuind să fie compensate

prin eventualele urme de sate și morminte, cari să-i poată înscrie, în mod postum, în istoria civilizației rusești, care se pretinde a fi străveche și din capul locului clădită pe cele mai trainice și ideale temelii. O altă caracteristă programatică este distincțiunea pe care arheologia sovietică o face între vederile ei și acelea ale arheologiei europene denumită de ei „vechea arheologie burgheză”, care ar avea preocupări foarte puțin serioase studiind obiectele găsite doar din punct de vedere formal și neglijând vederea de ansamblu. Se mai fac reproșuri modului de cercetare a celor dinainte de războiul mondial, că aceia nu ar fi insistat deloc asupra stadiului de viață nomadă a popoarelor „comuniste toate dintru început”. Totodată se categorisesc drept scrieri „pseudo-științifice fasciste” lucrările istorice ale noii Europe și se dă, prin articolul de program al redacției, semnalul de denigrare a tot ce s'a scris în materie arheologică, spre a se zidi o adevărată știință obiectivă (comunistă).

Astfel e trasat drumul la care sunt invitați toți muncitorii, nu numai specialiștii, pentru a restabili un adevăr... bolnav.

Dar trecând peste această lămurire, facem constatarea că la dispoziția comitetului de redacție s'au pus fonduri bănești importante de vreme ce buletinul apărea în peste trei sute de pagini pe o hârtie velină, cu sute de clișee și schițe și în coperte cartonate.

Ca să ne dăm seama acum în ce măsură au putut colaboratorii să satisfacă apelul programatic, să trecem în revistă, deocamdată fugitiv, articolele și studiile publicate în nr. 1 din 1936.

Ne-ar fi interesat urmele de antichități greco-romane de pe coasta nordică a Mării Negre, dar foarte puține însemnări cuprinde buletinul în această privință. Pentru ei are o importanță mai mare țărmul Mării Albe. Astfel întâiul articol semnat de W. Ravdonicas e intitulat: *Contribuții la studiul gravurilor rupestre de pe țărmul lacului Onega și al Mării Albe*.

Al doilea articol este: *Contribuții la studiul artei olăritului în societatea comunistă primitivă* semnat de M. Voevodski. Apoi un studiu despre *vârsta unor tumuli scitici din regiunea Niprului mijlociu*; *Descoperirea tumulilor numiți „cei trei frați” din Calmucia*; *Cimitirul din Pașcovskaia de pe apa Kubanului*; *Săpăturile dela Novgorod*; *Darea de seamă preliminară a misiunii arheologice din Crimeia (1929—1935)*; *Planul de tumuli din epoca de bronz aflați în regiunea transcaucaziană*; *Peștii din piatră aflați în regiunea lacului Baical*; *Zece tumuli dela Cuznețovca, nord de Moscova, datând din sec. XI-XII*; *Rezultatele expedițiunii arheologice din Cama și Ciusovaia (Uraal) din*

1935 când s'au găsit multe locuințe neolitice pe jumătate subterane, legate printre ele prin coridoare strâmte.

În partea critico-bibliografică este o amplă dare de seamă asupra „câtorva cărți noi despre arheologia și istoria Americii Centrale”. Contractul cu Americile se vede că a fost permanent. Cărțile de cari se ocupă sunt de: Vaillant, Merwin, Morley, Spinden, Genet, Gann-Thompson. Îi preocupa și pe sovietici dezvoltarea popoarelor „maya”, desigur pentru a trage concluziunile lor, evidențiate de noi mai sus.

*

Câteva numere din acest buletin sovietic nu au mai apărut cu rezumate în limbi streine. Abia în anul 1940, în caetul al VI-lea dela apariție, revin la metoda rezumatelor în franțuzește. De fapt nici nu am aflat în total decât patru numere, din care al șaselea ultimul care a putut apărea înainte de izbucnirea războiului. În acesta din urmă găsim un interesant studiu *Omul neanderthalian și vestigiile culturii sale în Asia Centrală*; *Platformele culturii Tripoli*; un cimitir neolitic de pe lacul Onega; cimitirul din Balanovo, aparținând culturii Fatianovo (două mii de ani înainte de era noastră); O necropolă descoperită în Olbia cu urme de infiltrație de artă greacă din sec. IV-II a. Cr.; O biserică creștină din sec. VI-lea delângă *Kerci*; Contribuții la istoria arhitecturii medievale din *Crimeia* (cu evidente urme bizantine); Un interesant studiu despre mărci și embleme de proprietate din secolele XI—XII; *Săpăturile dela Dmanisi-Georgia*. Aci vorbind despre descoperirile numismatice menționează că printre monetele secolului al XII-lea s'a găsit o piesă bătută în Georgia, numai una singură, restul fiind de proveniență streină. Din sec. XIII s'au găsit 122 monede georgiene și numai 35 streine, iar în secolul următor numărul lor se micșorează la trei monete mongole.

Un studiu despre câteva cimitire antice din nord-vestul Crimeii face mărturie a covârșitoarei influențe pe care a exercitat-o cultura greacă asupra acelor locuri. S'au găsit acolo mai multe variante din statuia de peatră a lui Heracles din sec. III a. Cr.

În muzeul din *Kerci* s'au depus obiectele găsite într'un mormânt de copil datând din sec. IV a. Cr. Ele sunt mici sculpturi din lemn și os, asemănătoare ca stil celor publicate de K. Watzinger în lucrarea: „Griechische Holzsarkophage” (nr. 5 p. 30).

Sarkel și alte burguri fortificate de pe malul stâng al Donului nu departe de gara Zimlianskaia, ne arată interesul pe care l-au depus Bizanțul, pentru a se feri de invaziile popoarelor nomade, clădind for-

tărețe. Orașul Sarkel a fost în sec. X un centru de cultură și artisanat, singurul oraș în împrejurimi. Deci cultura bizantină a fost totuș cea care a dus lumină în formațiunile triburilor slave, prin cetăți și biserică, prin cruce și arme.

Dat fiind că preocupările revistei noastre sunt mai mult numismatice, nu am insistat asupra studiilor din buletinul arheologic sovietic, intențiunea noastră fiind doar ca să aruncăm o dără de lumină asupra preocupărilor lor în acest domeniu și asupra scopurilor de cari erau călăuziți în cercetările ce le făceau.

Concluziunile ce se pot trage sunt fără îndoială desavantajoase pentru stegarii sovietici, pentru că ei nu au făcut știință pentru știință, ci totul a fost elaborat cu vădită tendință de a susține programul partidului politic, desigur falsificând de cele mai multe ori adevărul în folosul sterpelor ideii. Deaceia materialul lor strâns și publicat o să trebuiască răstălmăcit din nou de oameni de specialitate, cu conștiinciozitate și seriozitate spre a da valabilitatea necesară tuturor urmelor trecutului scoase la lumina zilei. *

Dacă descoperiri de urme romane și grecești nu se prea întâlnesc în buletinul acesta oficial de arheologie sovietică, este clar că ei au evitat a da ocazia să se scoată în evidență temeiurile de granit și marmoră, de durabilitate multimilenară, a culturii popoarelor greco-romane pe cari nici o altă cultură nu le-a putut depăși dealungul vremii. Și-apoi ei nu au nicio filiațiune cu aceste popoare culte din care ne tragem noi obârșia.

AUREL BUGARIU

MONETE DELA ȘTEFAN CEL MARE GĂSITE LA SULIȚA NOUĂ (BASARABIA)

Posed în colecția mea, un număr de 6 piese de argint (groși) dela Ștefan cel Mare, din primul tip, cu crucea dublă pe revers.

Au fost achiziționate în Cernăuți în anul 1941 și provin dintr'un tezaur de aproximativ 200 monete, care ar fi fost găsite la Sulița nouă (Basarabia), în anul 1894.

Tezaurul, încăput încă dela descoperirea lui pe mâna unui negustor de cereale din Bucovina, a fost adus la Cernăuți și aici vândut la diverse persoane. O mare parte a fost trimisă la Frankfurt a/M.,

unde — se zice — s'ar fi oferit — prin 1906 — un preț destul de mare de fiecare bucată.

Nu se cunoaște precis felul celorlalte monete care au făcut parte din tezaur, ci se afirmă că erau la fel cu cele intrate în posesiunea mea.

Monetele se prezintă precum urmează (Tab. II. fig. 4—9):

1403 — * MOPHTA MOLDAVI Cap de bour cu stea între coarne, însoțit la dreapta de o rozetă, la stânga de o semilună. Doua cercuri de perle.

Rs. * STAFARVS VOIΘ. Scut având în câmp o cruce dublă.

Două cercuri perlate.

AR. 13,5 mm., 0,67 gr.

7503 — 2. * MOPHTA MOLDAVI Ca mai sus.

Rs. * STAFARVS VOIΘVO Ca mai sus.

AR. 13 mm., 0,67 gr.

14103 — 3. * MOPHTA MOLDAV. Ca mai sus, dar între coarne o rozetă.

Rs. * STAFARVS VOIΘVO Ca mai sus.

AR. 13,2 mm. 0,66 gr.

4. * MOPHTA MOLDAV Ca mai sus.

Rs. * STAFARVS VOIΘVO Ca mai sus.

AR. 13 mm. 0,64 gr.

5. * MOLDAV * STA...V Cap de bour cu stea între coarne, însoțit la dreapta de o rozetă, la stânga?

Rs. * STAP...V * VS VOXΘV Ca mai sus.

AR. 14 mm. 0,73 gr.

6. * MOPHTA MOLDAV Cap de bour cu stea între coarne, însoțit la dreapta de o semilună, la stânga de o rozetă.

Rs. * STAFARVS VOIΘV Ca mai sus.

AR. 14,5 mm. 0,66.

Interesant la aceste piese este faptul că găsim tipul cu rozeta între coarnele bourului (No. 3); iar la piesa dela No. 5 modul greșit cum este alcătuită legenda și stema.

OCTAV LUCHIAN

Cernăuți.

Inginer inspector C.F.R.

Tab. II

MEDALIOANE GRECO-ROMANE (1—3); MONETE DELA ȘTEFAN CEL MARE (4—9).

713a BLO (Lupu brădetu meu!) Nu a fost scrisă de O. J. în Căminul lui Ștefan cel Mare.

TEZAURELE MONETARE CA IZVOARE ISTORICE

Tezaure monetare s'au găsit încă din vremuri foarte îndepărtate în toate țările unde s'au emis ori au circulat monete.

Cu toate acestea abia pe la mijlocul veacului al XIX-lea numismații și istoricii și-au dat seamă de importanța ce prezintă ele pentru știință și au început să le cerceteze mai de aproape și să le studieze metodic, utilizând pentru știință toate informațiile ce le puteau oferi.

Iar aceste studii au dat rezultate atât de surprinzătoare și au procurat informații atât de bogate și de variate — în numeroase cazuri cu totul noi — încât oamenii de știință s'au convins pe deplin de valoarea necontestată a acestor tezaure ca izvoare istorice.

Deși s'ar putea crede, că tezaurele monetare au calitatea de a furniza numai informații de ordin comercial — căci moneda a servit în toate timpurile ca mijloc de schimb și rolul ei a fost să înlesnească tranzacțiile comerciale — cu toate acestea ele au contribuit în foarte multe cazuri să confirme ori să completeze și cunoștințele din alte domenii: politic, social, economic sau cultural, pentru lămurirea cărora lipsiau alte izvoare. Deasemenea ele au scos adeseori la iveală personalități, evenimente sau situații cu totul necunoscute altor izvoare istorice¹⁾.

Natural, că informațiile rezultate din studiul tezaurelor monetare nu privesc numai antichitatea, pentru cunoașterea căreia avem izvoare literare și documentare atât de puține și atât de incomplete, ci și istoria medie și modernă, unde există încă destule epoce întunecate și probleme nerezolvite, cari așteaptă descoperirea izvoarelor menite să le lumineze sau să le soluționeze.

Iar aceste izvoare sunt de foarte multe ori însăși tezaurele monetare.

Astfel pentru cunoașterea întregii evoluții a omenirii, începând cu veacul al VII-lea în. d. Cr., când s'a inventat moneda, și până în timpurile moderne, tezaurele monetare constituie izvoare de cea mai mare importanță.

Este interesant de constatat, că atât tezaurele de monete antice, cât și cele de monete medievale — și adeseori și cele de monete mo-

1) Blanchet Adrien, *Les trésors de monnaies romaines et les invasions germaniques en Gaule*, Paris 1900; Gebhardt H., *Münzfunde als Quellen der Wissenschafts- u. Kulturgeschichte im 10. u. 11. Jahrhundert*, în *Deutsches Jahrbuch für Numismatik* I 1938, p. 170 urm.

derne — se găsesc de regulă îngropate în pământ și puse în vase de lut. Numai rareori sunt zidite în pereții clădirilor și numai în mod excepțional sunt puse în vase sau cutii de metal ori în pungi și săculețe de pânză sau de piele.

De asemenea trebuie să menționez, că uneori pe lângă monete ele conțin și obiecte de podoabă din metale prețioase sau lingouri metalice întregi ori fragmentate. Și unele și celelalte au avut în toate timpurile nu numai rolul de obiecte prețioase, dar și pe cel de mijloace de schimb.

Numismații teoreticieni au clasat tezaurele monetare după diferite criterii, sau considerându-le din felurite puncte de vedere²⁾. Pe cele descoperite în România mă voi mărgini să le privesc numai din două puncte de vedere: al provenienței și al compoziției.

Din punct de vedere al provenienței tezaurele monetare se grupează în trei categorii:

1. Unele sunt capitaluri negustorești, îngropate incidental de a lungul drumurilor comerciale și cari din anumite împrejurări n'au mai putut fi salvate.

2. Altele reprezintă economiile unor capitaliști mai mari sau mai mici, cari le-au pus la adăpost, cu intenția de a le ridica la momentul binevenit.

3. În sfârșit altele — mai puține la număr, dar mult mai bogate în monete, constituie depozitele unor administrații civile, militare sau bisericești, cari în vremuri de pericole mari și iminente n'au avut putința să le evacueze la timp și deci le-au îngropat în pământ, desigur în credința că după ce pericolul va trece, le vor putea recupera.

În toate trei cazurile păstrarea tezaurelor în pământ până în zilele noastre se datorește faptului, că proprietarii lor n'au mai avut putința să le scoată din locurile unde le-au adăpostit și să reintre în posesiunea lor.

Acesta este și motivul pentru care ele prezintă o importanță atât de mare, ca izvoare istorice, căci stând neatinse până în momentul descoperirii, reprezintă situația monetară așa cum era în momentul îngropării lor.

Dacă privim acum tezaurele monetare din punct de vedere al compoziției lor, le putem clasa în două grupuri:

1. Tezaure simple sau omogene, cari conțin numai monete de același fel, sau din aceeași țară ori localitate unde s'au găsit îngropate.

²⁾ Luschin von Ebengreuth, *Allgemeine Münzkunde u. Geldgeschichte* ed. II p. 128 urm.

2. Tezaure mixte sau eterogene, cari conțin monete provenind din țări sau localități diferite, dar cari circulau împreună în epoca îngropării lor.

Este ușor de înțeles, că dintre aceste două feluri de tezaure, primele au, ca izvoare istorice, o importanță mai redusă, căci ne pot da informații numai despre speciile monetare ce s'au emis într-o anumită epocă în țara ori localitatea respectivă și despre raporturile dintre ele.

În schimb tezaurele mixte ne prezintă în primul rând situația reală a circulației monetare din țara unde s'au găsit în epoca îngropării lor; ne descoperă relațiile de schimb cu țările străine; ne lămuresc raporturile de valoare între monetele acestor țări într-o epocă anumită și ne permit să tragem concluzii sigure asupra mijloacelor de schimb, cari se întrebuințau odinioară acolo.

Monetele străine din tezaurele mixte reprezintă devizele, cari au intrat în țara respectivă într-o anumită epocă. De aceea studiul acestor tezaure ne dă puțină să ne facem o idee exactă despre schimbul comercial, despre importul și exportul și despre raporturile valutare dintre monetele indigene și cele străine, cari circulau concomitent în epoca îngropării lor.

Și cum relațiile comerciale sunt strâns legate de cele politice și culturale, tezaurele mixte ne înlesnesc înțelegerea și a acestor din urmă.

Dar de multe ori prezintă importanță și localitățile unde s'au descoperit tezaure monetare. Acesta este mai ales cazul celor cari au dat la iveală tezaure cu caracter de capitaluri negustorești. Ele sunt de regulă vechi stațiuni de a lungul drumurilor comerciale sau puncte unde se făceau schimburi de mărfuri ori popasuri vamale. Aceste localități indică prin urmare direcția vechilor drumuri pe unde se făcea odinioară comerțul și ne permit să constatăm modificările ce au suferit în cursul timpului transporturile negustorești.

Pentru ilustrarea celor spuse mai sus voi aduce câteva exemple din istoria noastră monetară, deși se pot aduce foarte numeroase din întreaga istoria lumii.

Tezaurele găsite pe teritoriul Daciei regale, independente — care este mult mai mare decât Dacia romană — dovedesc, că primele monete cari au circulat aici au fost ale regelui Filip II al Macedoniei.

Aceste monete sunt de altfel singurele dovezi despre legăturile comerciale dintre străbunii noștri Daci și regatul macedonean, care sub acest mare suveran a luat o dezvoltare comercială extraordinară.

Tot din orașele grecești ale Macedoniei și ale Traciei s'a exercitat

asupra Dacilor din dreapta și din stânga Dunării, și prima influență culturală greacă, cum dovedesc, de altfel și descoperirile arheologice.

În schimb influența coloniilor grecești de pe coasta Mării Negre — a așa numitelor orașe pontice — nu pare a fi fost atât de întinsă, cum ne-am fi așteptat. Nici monetele lor, nici produsele lor industriale nu s'au răspândit dincolo de hinterlandul lor natural. În orice caz până acum nu s'au găsit tezaure monetare și piese izolate decât din Istros în regiuni mai îndepărtate ale Daciei.

Tot tezaurele monetare descoperite la noi arată, că influența comercială și culturală greco-macedoneană asupra Dacilor a continuat și sub urmașii lui Filip II până la căderea Macedoniei sub Romani. Ultimele monete grecești de mare circulație la noi au fost tetradrahmele din Thasos — oraș din insula cu acelaș nume dependentă de regatul macedonean — și cele ale Primei Macedonii creiată de Romani. Tezaure de astfel de monete s'au găsit și se găsesc în toate regiunile Daciei și la nordul și la sudul Dunării.

Una dintre urmările cele mai importante pentru Daci ale influenței greco-macedonene a fost — cum am spus și cu alte ocazii — trecerea dela economia naturală la cea monetară și intensificarea tot mai mare a întrebuințării monetei.

Odată cu aceasta s'a procedat la înființarea de ateliere monetare proprii, unde s'au bătut monete naționale dace. Iar faptul că aceste monete reproduc tipurile pieselor macedonene — ale tetradrahmelor lui Filip II, Alexandru cel Mare și Filip Arrhidaios — este o dovadă în plus de puterea și intensitatea acestei influențe.

De altfel monetele dace prezintă pentru noi și marele avantajul de a ne descoperi posibilitățile artei dace în ce privește reprezentarea figurilor omenesti și animale, comparativ cu cele din ornamentica industriei bronzului și a ceramicii, unde Dacii utilizează mai ales ornamente geometrice și rare ori figuri de oameni sau de animale. *

După cucerirea Macedoniei de Romani comerțul Dacilor a început să se orienteze spre apus. Un însemnat număr de tezaure, cari conțin monete din Apollonia și Dyrrhachium (Durazzo), orașe de pe coasta Iliriei la Marea Adriatică, indică această nouă orientare.

Se înțelege, că odată cu monete noi și cu mărfuri noi, negustorii apuseni au adus și idei noi. Acestea au devenit mai deosebite după ce locul negustorilor greci din Iliria l-au luat negustorii romani, așa numiții *cives romani negotiandi causa in Dacia consistentes*.

Aceștia veniau nu numai cu dinari romani republicani, dar și cu o altă concepție de viață decât a Grecilor.

Este impresionat marele număr de tezaure de dinari romani republicani, ce s'au găsit în toate regiunile Daciei. Ele constituie proba cea mai evidentă de intensitatea transacțiilor comerciale dintre Daci și Romani și a schimburilor de produse și mărfuri în ultimele două veacuri înainte de Cristos.

Dar ele mai dovedesc, că în tot acest timp Romanii au urmat o politică eminamente pașnică față de Daci, politică ce le-a înlesnit cuceririle din alte regiuni ale lumii antice.

Aceste relații pașnice au durat până în domnia regelui Burebista, care susținând pe Pompei și-a atras dușmănia lui Caesar.

Vasile Pârvan a observat, că cele mai multe tezaure de dinari romani republicani, descoperite la noi, conțin piese anterioare anului 45 în. d. Cr., anul critic al rivalității dintre Burebista și Caesar. El a emis părerea că la această dată negustorii romani din Dacia au fost nevoiți să părăsească această țară, fapt care i-a determinat să-și îngroape în pământ capitalurile ce aveau asupra lor²⁾.

De și această părere nu se poate susține în tocmă, căci se găsesc tezaure cu monete cari merg până la imperiul lui August, totuși nu se poate constata, că și acesta a urmat o politică dușmănoasă față de Daci, iar urmașii săi au continuat această politică.

Atitudinea dușmănoasă a imperiului roman a avut de urmare mai întâi o întrerupere și apoi o stagnare totală a relațiilor politice și comerciale între Daci și Romani. Cucerirea Daciei din dreapta Dunării și fixarea graniței imperiului de-a lungul acestui fluviu au contribuit și mai mult la înrăutățirea în mod definitiv a situației.

Tezaurele de monete imperiale romane descoperite la noi nu conțin decât un număr redus de piese dela împărații până la Traian și acestea provin mai ales din tezaure îngropate în veacurile al II-lea și al III-lea, deci nu din timpul acestor suverani.

Iată cum se prezintă în lumina tezaurelor monetare problema puțin cercetată și puțin cunoscută a relațiilor comerciale și politice între Dacia și imperiul roman în epoca primilor împărați până la Traian.

Și acum câteva exemple din istoria noastră mai nouă.

Situația Țării Românești în veacul al XIV-lea când Basarabii organizează aici din micile voievodate și cnezate un mare voevodat, este în multe privințe foarte puțin cunoscută. Tezaurele monetare anterioare lui Mircea cel Bătrân ne dau însă o mulțime de informații cu ajutorul cărora se poate lămuri această situație măcar din anumite puncte de vedere.

2) Pârvan, *Getica* p. 612 urm.

În primul rând ele confirmă succesiunea și filiațiunea primilor Domni din această dinastie.

Ele ne descoperă apoi, că anumite instituții și obiceiuri feudale de origină apuseană existau și la noi. Clasa noastră boierească întrebuința steme ca în apus, se îmbrăca în costume ca nobilii apuseni și purta podoabe ca aceia. În cancelariile domnești se scriu acte și în limba latină, nu numai în cea slavă și monetele au și ele în mare parte legende latinești³⁾.

Tot cu ajutorul lor ne putem da seama de relațiile comerciale cu străinătatea. Tezaurele monetare anterioare anului 1396, când creștinii au fost zdrobiți de Turci la Nicopol și aceștia au ocupat regiunea dintre Balcani și Dunăre, conțin monete românești amestecate adeseori cu piese bulgărești contemporane. Dovadă că relațiile comerciale cele mai frecvente erau cu țările bulgărești, cu ale căror suverani Domnii munteni aveau și legături familiare.

De asemenea localitățile unde s'au găsit astfel de tezaure sunt pe drumurile comerciale cari duceau în spre Balcani. În special în două direcții duceau căile acestea spre Dunăre: Curtea de Argeș-Slatina-Craiova-Calafat-Vidin și pe Dâmbovița în jos-Moștiștea-Silistra⁴⁾.

După ce Turcii au ajuns la Dunăre și țările bulgărești de Vidin și Sofia au fost desființate, iar Mircea cel Bătrân a anexat Silistra și restul Dobrogei, s'au mai utilizat la Dunăre și drumul comercial, care trecea fluviul pe la Oblucița sau Isaccea actuală. În același timp relațiile economice cu Transilvania au devenit mai intense, mai ales de când regele Sigismund și voevodul ardelean Stibor au dat lui Mircea ajutor efectiv împotriva Turcilor.

Tezaurele monetare din acest timp reflectează noua situație, căci în ele monetele lui Mircea sunt amestecate cu piese ungurești dela regina Maria, soția lui Sigismund și apoi dela acesta, pe câtă vreme monetele bulgărești dispar, mai ales că nici nu s'au mai bătut după 1398.

În același timp însă încep să apară în tezaure monete moldovenesti dela Petru Mușat, întemeietorul monetăriei din această țară. Și ele ajung pe drumul Obluciței până în Dobrogea⁵⁾.

Tezaurele monetare din Moldova ne desvăluie nu numai legături comerciale cu Țara Românească, dar și cu Polonia, Boemia și Ungaria.

3) Moisil Const. *Monetăria Țării Românești în timpul dinastiei Basarabiilor* p. 36.

4) *Ibidem* p. 35.

5) Moisil Const. *Probleme de numismatică românească*, p. 9—10.

Și din studiul monetelor moldovenești se pot trage concluzii cu privire la instituții și obiceiuri feudale apusene introduse și în această țară.

Nu trebuie să trecem cu vederea însă informațiile ce căpătăm din cercetarea monetelor muntene și moldovene asupra artei monetare din aceste două țări. Și studiindu-le constatăm cu satisfacție, că această artă nu este cu nimic inferioară celeia din țările vecine, dimpotrivă în privința compoziției tipurilor și a modului de distribuire a ornamentelor denotă un gust artistic superior și o eleganță cu totul specială.

Pentru unii Domni munteni, ca Radu I Basarab, dela care nu ni-s'a păstrat nici un document scris, monetele sunt singurele dovezi sigure despre domnia și activitatea sa. Numeroasele serii monetare dovedesc de o parte că în scurta lui domnie avântul comercial din timpul precesorului său Vladislav I Basarab nu a slăbit de loc; de altă parte că Radu I a dezvoltat în acest domeniu o activitate susținută.

De altfel activitatea monetară a Domnilor Țării Românești și ai Moldovei se cunoaște pentru veacul al XIV-lea și al XV-lea aproape numai din studiul tezaurelor monetare. Este adevărat, că avem știri documentare despre existența monetărilor acestor țări, despre unii meșteri monetari și cunoaștem câteva convenții vamale cu vecinii, dar despre organizarea monetărilor, despre sistemul monetar și despre celelalte probleme de competență în legătură cu emisiunea monetelor nu avem nici un fel de relații contemporane.

Din cauza aceasta multe identificări de monete, mai ales moldovenești, sunt nesigure, căci dela unii Domni nu ni-s'au păstrat tezaure monetare, cu ajutorul cărora să se poată stabili cu certitudine proveniența lor, ci numai piese izolate.

Aceiaș lipsă de informații documentare se constată și cu privire la activitatea monetară a Domnilor moldoveni din secolul al XVI-lea, afară de Despôt Vodă; nici dela aceștia nu ni-s'au păstrat tezaure monetare.

Cu toate acestea despre monetăria clandestină, ce a funcționat în Suceava sub Dabija Vodă și primii săi urmași, avem date destul de bogate și indigene și străine; iar tezaurele ce s'au descoperit confirmă și completează aceste date.

Și pentru timpurile mai apropiate, pentru cari există un material documentar foarte bogat, tezaurele monetare ne aduc informații prețioase și adeseori inedite.

Astfel documentele și scriitorii din veacul al XVII-lea ne dau numai puține și insuficiente relații despre circulația talerilor lei olan-

dezi — predecesori leilor actuali — și a pieselor polone de trei groșițe; dar numeroasele tezaure ce s'au găsit din acest timp atestă, că și unii și celelalte au fost monete de mare circulație în țările noastre și au avut o influență hotărâtoare asupra comerțului nostru cu vecinii.

În decursul veacului al XVI-lea și al XVII-lea principii Transilvaniei au emis monete proprii după sistemul celor din țările vecine: ducați de aur, taleri, groșițe și dinari de argint. Ar fi fost natural ca aceste monete să fi circulat în număr mare și în Țara Românească și în Moldova, căci legăturile acestor țări cu Transilvania au fost în tot acest timp foarte strânse, atât politice cât și comerciale. Și cu toate acestea nu s'au găsit până acum dincoace de munți decât foarte puține piese de ale acestor principii, iar tezaure cu astfel de monete lipsesc cu totul.

Și mai curios însă pare faptul, că în tot acest timp au intrat mai ales în Țara Românească și în Moldova cantități mari de dinari emiși de împărații austriaci pentru Ungaria, deși această țară era în cea mai mare parte pașalâc turcesc și nu avea relații comerciale cu țările noastre și cu toate că aceste monete erau emise în mod neregulat.

Din compoziția tezaurelor din acest timp rezultă, că acești dinari circulau la noi ca monete mici, bani, amestecați adeseori și cu aspri turcești, cari de asemenea erau monete mărunte. Interesant este, că uneori printre dinari și aspri se găsesc în tezaurele din Moldova și monete mici de argint de ale marilor duci moscoviți.

Mă opresc aici. Exemplele de mai sus cred că sunt destul de convingătoare despre marea importanță ce au tezaurele monetare ca izvoare istorice și despre datoria ce revine tuturor intelectualilor de a le urmări și a le colecționa ori de câte ori ies la iveală în mod întâmplător sau în urma unor săpături intenționate.

CONST. MOISIL

NOUTĂȚI MEDALISTICE

Medalia Titu Maiorescu. Cu prilejul împlinirii unui secol dela nașterea lui Titu Maiorescu un număr de admiratori, în frunte cu d. prof. C. Rădulescu-Motru, au luat inițiativa baterii unei medalii comemorative. Ea se prezintă astfel:

1840, TITU MAIORESCU, 1917. Bustul său în profil spre stânga. (Sunt și exemplare cu profilul spre dreapta).

Rs. BIRUIT-AU GÂNDUL Figură alegorică (filosofia) șezând spre dreapta lângă un altar ornat cu ghirlande de frunze de laur și având deasupra o lampă antică luminând. Pe o latură a altarului sunt gravate datele 1840 și 1940; pe altă latură cuvintele: LOGICA-CRITICA-POLITICA.

Bronz 60 mm. Modelată de Emil W. Becker; executată în atelierul R. Fässler, București.

C. M.

Medalia expoziției Bucovinii reîntregite. În urma recuceririi de către armatele noastre a regiunii de nord a Bucovinei, ce fusese ocupată în 1940 de Rusia sovietică, guvernământul acestei provincii a organizat o expoziție la Cernăuți în toamna anului 1942, în scopul de a arăta progresele ce s'au realizat în primul an dela realipirea ei la patria mamă.

Cu acest prilej s'a bătut următoarea medalie comemorativă:

BUCOVINA RECUNOSCĂTOARE—6 SEPT. 1940—6 SEPT. 1942.

Două medalioane rotunde alăturate, primul reprezentând capul regelui Mihai I, al doilea capul marelui I. Antonescu. Deasupra lor o acvilă cruciată ținând în ghiare o spadă scurtă.

Rs. EXPOZIȚIA BUCOVINA REIN-TREGITA—6 SEPT. —1942.

Harta guvernământului Bucovinei; sub ea stema actuală a provinciei.

Tombac, 70 mm. Modelată de Schulmann; executată în atelierul V. N. Alexandrescu, Cernăuți.

O. L.

Medalia primului aluminiu produs în România. În anul 1942 societatea Nitrogen a fabricat în uzinele sale din Târnăveni pentru prima oară aluminiu în țara noastră. În anințirea acestui fapt s'a bătut o medalie, care se prezintă astfel:

UZINELE-NITROGEN-TARNAVENI Vederea uzinelor cu trei

furnale și cu clădirile anexe. În colțul drept de jos stema României pe o ramură de laur.

Rs. 19-42 PRIMUL ALUMINIU FACUT ÎN ROMÂNIA-LA UZINELE NITROGEN DIN TÂRNAVENI-SUB DOMNIA GLORIOASĂ-A M. S. REGELUI MIHAI I-ȘI CONDUCEREA MAREȘALULUI I. ANTONESCU-DIN ÎNȚIATIVA ING. I. GIGURTU-PREȘEDINTELE SOC. NITROGEN. Sus o flacără fălăind; jos o ramură de măsline.

Aluminiu 60 mm. Executată de R. Fässler, București.

Mulțumim și pe această cale d-lui președinte al societății Nitrogen pentru bunăvoința ce a avut de a trimite un număr de exemplare pentru membrii Societății Numismatice Române colecționari de medalii românești.

C. M.

ÎNTRUNIRILE SOCIETĂȚII NUMISMATICE ROMÂNE

Anul 1941

Sedința dela 21 Decembrie. Prezidează d. *Const. Moisil*; Secretar d. *Corn. Secășeanu*.

D-l *Henri Stahl* face o comunicare cu subiectul Falsificarea monetelor metalice, expunând în primul rând cauzele cari au contribuit ca să se falsifice, atât în antichitate cât și în timpurile mai noi, monetele metalice pe o scară atât de întinsă și consecințele dezaastroase pentru stat și particulari. Apoi arată procedurile pe cari le-au întrebuițat odinioară și cele ce le întrebuițează astăzi falsificatorii (turnarea, galvanoplastia, baterea), metodele cele mai ingenioase pentru recunoașterea falsului și în sfârșit modul cum operează și cum se descoperă falsificatorii.

Comunicarea a fost însoțită de o expoziție de diferite falsificate monedare și de experiențe interesante.

Anul 1942

Sedința dela 8 Februarie. Prezidează d. *Const. Moisil*; Secretar d. *Corn. Secășeanu*.

D-l *Const. Moisil* face o comunicare despre monetele arhaice din Olbia, arătând că în acest oraș grecesc, ale cărui ruine sunt acum în stăpânirea noastră (pe Bug), s-au emis în antichitate câteva serii de monede de bronz turnate, dintre cari piesele mai mari ajung până la 73 mm. în diametru și au 114 gr. în greutate. Există și piese mai mici, cari par a fi monede divizionare. Tipurile lor sunt: capul Medusei, pe avers și o acvilă zburând cu aripile întinse și ținând în ghiare un delfin, pe revers; capul Atenei, pe avers, o roată cu 4 spițe, pe revers; cap femeiesc cu bucle mari și mărgelile la gât, pe avers, acvilă în față cu un delfin în ghiare, pe revers.

D-l *Ilie Țabrea* vorbește despre o veche presă monetară de lemn, fabricată pe la începutul sec. XVI pentru o exploatare auriferă din Bolivia; s'a păstrat în bună stare până acum.

D-l *Oct. Iliescu* prezintă mai multe monete pontice rari din colecția Cabinetului Numismatic al Olteniei, înființat de curând de d. C. N. Ploșor, directorul muzeului din Craiova.

D-l *Corn. Secășanu* prezintă mai multe diagrame cu privire la fluctuațiile valorii monetelor imperiale romane.

Sedința dela 22 Februarie. Prezidează d. *Const. Moisil*; Secrețar d. *Corn. Secășanu*.

D-l *C. Daicoviciu*, profesor la universitatea din Cluj, face o comunicare cu privire la monetele Dacilor, insistând în mod special asupra teritoriului unde s'au descoperit tezaure și asupra cronologiei acestor monete.

D-l *Căpitan I. Dimitan* vorbește despre descoperirile arheologice și monetare din Olbia, ale cărei ruini le-a vizitat de curând cu prilejul luptelor contra bolșevicilor. D-sa fixează situația orașului antic și dă o bibliografie bogată asupra lui.

D-l *Oct. Iliescu* face o scurtă comunicare asupra unor monete romane imperiale argintate.

Sedința dela 8 Martie. Prezidează d. *Const. Moisil*; Secrețar d. *Corn. Secășanu*.

D-l *Emil Condurachi* face o comunicare despre cultul lui Asclepios pe monetele din Moesia și Tracia, arătând că în orașele pontice zeul principal al sănătății era Apollo Iatros (medicul), iar Asclepios nu apare decât mai târziu. În schimb în orașele din Tracia, mai ales în Pautalia și Serdica, localități cu izvoare termale, cultul lui Asclepios era mult mai dezvoltat. Dovezi sunt monetele cari reprezintă pe acest zeu singur, sau însoțit de Hygieia și Telesphoros. Deasemenea se constată legături strânse între Apollo și Asclepios.

D-l *Oct. Iliescu* vorbește de câteva curiozități monetare antice și moderne.

D-l *Gh. Buzdugan* prezintă câteva monete rari din Istros și Callatis, iar d. *V. Canarache* o monedă, inedită a regelui scit Kanites.

Se proclamă membru onorific d. prof. *C. Daicoviciu* dela universitatea din Cluj-Sibiu și activ d. *Corneliu Bălăcescu* din Ministerul Afacerilor Străine, amândoi foști corespondenți.

Sedința dela 22 Martie. Prezidează d. *Const. Moisil*; Secrețar d. *Corn. Secășanu*.

D-l *Emil Condurachi* face o comunicare despre Criza monetară din imperiul roman în sec. IV d. Cr., arătând cum se oglindește în autorii contemporani și în tezaurele monetare această mare criză.

D-l *Oct. Iliescu* vorbește despre un tezaur craiovean de monete medievale. Sunt dinari de Friesach și de Viena din sec. XII și XIII găsiți în apropierea Craiovei.

D-l *C. Nicolăescu-Ploșor* prezintă mai multe piese dace de tipul tetradrakhmelor lui Filip III din Cabinetul Numismatic al Olteniei arătând variațiile tipurilor).

Sedința dela 24 Mai. Prezidează d. *Const. Moisil*; Secrețar d. *Corn. Secășanu*.

D-l *Al. Bărcăilă* face o comunicare despre Aurul Ardealului în prada avarică,

Sedințele din Februarie și Martie s'au ținut, din cauza iernii grele, în localul Camerilor de Comerț și Industrie, pe care l-a pus la dispoziția societății d. Ing. C. Orghidan, președintele acelei Camere și vicepreședinte al societății noastre.

demonstrând pe baza textelor, că enormele prăzi în aur pe care le-au luat armatele france cu prilejul războaielor lui Carol cel Mare cu Avarii, proveniau din Dacia.

D-l Oct. Iliescu prezintă o încercare de clasificare a monetelor lui Mircea cel Bătrân pe baza siglelor monetare.

Sedinta dela 14 Iunie. Prezidează d. *Const. Moisil*; Secretar d. *Corn. Secășanu*.

D-l Oct. Iliescu pune problema dacă Mircea cel Bătrân a bătut monete de aramă? În urma discuțiilor se constată, că piesele dela acest Domn, cari au aspectul de monete de aramă, sunt dintr'un aliaj de argint și aramă, deci la origină contau ca piese de argint.

Se proclamă membru activ d. David Blidariu, profesor la Salonic.

Sedinta dela 28 Iunie. Prezidează d. *Const. Moisil*; Secretar d. *Corn. Secășanu*.

D-l Colonel I. Gr. Popescu face o comunicare despre un tezaur de monete și de obiecte de podoabă găsit la Timișoara. Sunt monete ardeleno și polone de argint din sec. XVI și pafale, cătărămi, etc. tot de argint contemporane cu ele.

D-l N. Sporea prezintă o tavă de argint încrustată cu monete antice tot de argint. Provine din Odesa și tava este modernă, dar monetele sunt tetradrahme din Argolis, Olinthus, Loeri Opuntici, din Macedonia primă și dela ultimii Ptolemei.

D-l Dr. Al. Raiconiceanu prezintă mai multe sigilii vechi de ale întreprinderilor pentru exportul sării din Țara Românească.

Sedinta dela 11 Octomvrie. Prezidează d. *Const. Moisil*; Secretar d. *Corn. Secășanu*.

D-l Emil Condurachi face o comunicare despre însemnătatea învățământului numismaticei la noi, în legătură cu catedra de numismatică dela Școala de Arhivistică, ce i-s'a încredințat ca profesor titular.

D-l *Const. Moisil* vorbește despre monetele din orașul antic Panticapaeum (Cherch), insistând mai ales asupra importanței culturale a coloniilor grecești dela Marea Neagră și punând problema influenței reciproce a grecilor asupra autohtonilor daci și sciți și a acestora asupra celor dintâi. Exemplifică prin prezentarea mai multor monete din Panticapaeum, al căror stil trădează în mod evident o influență scitică.

D-l Oct. Iliescu face o comunicare despre o emisiune de monete dace, cari au pe revers, sub cal, ca simbol un mic cap de om. Cele mai numeroase piese din această serie s'au găsit în Banat și Oltenia.

D-l V. Canarache prezintă două monete scitice dela regii Canites și Charapes, iar d. Emil W. Becker publicațiile Asociației germane de decorații și medalii.

Se proclamă membri activi: D-nii Aurelian Sacerdoțeanu, I. Nestor, Emil Vîrtosu, Emil Condurachi și C. Zoppa din București, foști corespondenți și ing. Lescovar din Constanța; corespondenți I. Tănțu și C. Mușat din Pecineaga, județul Constanța.

Sedinta dela 25 Octomvrie. Prezidează d. *Const. Moisil*; Secretar d. *Corn. Secășanu*.

D-l Emil Condurachi face o comunicare despre Circulația monetelor pontice, arătând că până în sec. II în. d. Cr. numai cele din Istros și din Panticapaeum au avut o circulație mai întinsă. În epoca următoare și până târziu sub împărații romani monetele pontice s'au răspândit mai ales în sudul Dunării până în Tracia de Sud și în Albania.

În discuția ce a urmat d. I. Nestor a atras atenția asupra drumului ce l-a

urmat influența greacă în spre Dacia. Ea nu a pornit din orașele pontice, ci din Tracia puternic influențată de cultura grecească.

Se proclamă membri activi d-nii Gh. Cantacuzino, Toma Bulat și Gr. Florescu profesori universitari din București.

Sedința dela 15 Noembrie. Prezidează d. *Const. Moșil*.

D-l *Dinu Rosetti* a făcut o comunicare despre săpăturile întreprinse în împrejurimile Cetății lui Negru Vodă din județul Muscel, vorbind despre mai multe semne alfabetiforme săpate în stâncile din împrejurimi, care seamănă mult cu cele găsite la Slon, în județul Prahova și altele de pe un munte din județul Ciuc.

La o biserică străveche dela poalele cetății a găsit într-un mormânt o monedă dela Vladislav Basarab.

D-l *Al. Saint-Georges* a prezentat două monete scitice rari: una dela regele Ailios, găsită în Mangalia, alta dela Canites, găsită în Silistra.

D-l *Oct. Iliescu* a pus în discuție chestiunea monetăriei clandestine din Snagov, unde s'ar fi bătut în sec. XVII șilingi polono-suedezi ca cei bătuți la Suceava. D-nii *Dinu Rosetti* și *I. Nestor* au confirmat existența unui atelier monetar acolo.

D-l *Emil W. Becker* prezintă două monete rari: una din Tomis dela Împăratul Nerva, alta din Tesalia cu capul lui Heracles de față.

S'a comunicat inițiativa luată de comitet de a organiza o expoziție de artă monetară și ceramică callatiană și apoi s'a vizitat expoziția de documente și peceti a Școlii de Arhivistică.

Sedința dela 29 Noembrie. Prezidează d. *Const. Moșil*.

D-l *V. Canarache* prezintă membrilor o colecție de 100 monete antice de argint și bronz grecești și romane, pe care o oferă Școlii de Arhivistică spre a servi ca material didactic pentru cursul de numismatică.

D-l *Aurelian Sacădojeniu*, directorul școlii, mulțumește.

D-l ing. *I. Mititelu* face o comunicare despre itinerariul pontic de pe scutul dela Dura Europos, identificând și fixând o mulțime de localități ce au erau până acum sigure.

D-l *Dinu Rosetti* vorbește despre un depozit de tetradrahme din Thasos, găsit la Coadă Malului, comuna Măgurele, județul Prahova, dintre cari o piesă cu legenda Kotyos caracter=monedă cu semnul lui Kotys. Datează de pe la mijlocul sec. I în. d. Cr.

D-l *Al. Saint-Georges* prezintă 60 de șilingi polono-suedezi găsiți în 1937 în str. I. G. Duca din București și falsificați în Țara Românească, probabil la Snagov.

D-l *Emil W. Becker* observă însă, că atât aceștia, cât și alți șilingi găsiți în Țara Românească par a fi bătuți în Moldova și deci provin de acolo.

Redacția și administrația: București (IV) str. Stupinei 39.

Abonament anual lei 300.

Numerile apărute trei ani consecutivi formează un volum, la urma cărui va fi o tablă de materii.